

Svet punku

Katarína Kyseliová

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta multimediálních komunikací

Ateliér Grafický design

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Katarína Kyselicová**
Osobní číslo: **K15023**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimédia a design – Grafický design**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Svět Punku**

Zásady pro vypracování:

Rozsah teoretické práce minimálně 25 stran + obrazové přílohy (dokumentace praktické části). Práci odevzdat v elektronické podobě (dle předepsané celouniverzitní šablony viz Směrnice rektora č. 20/2016) ve formátu PDF na 1 ks CD (DVD) nosiče, dále odevzdat 2 kusy výtisků elektronické podoby práce a 1 výtisk graficky zpracované bakalářské práce, která má volnější grafickou podobu.

1. Teoretická část: punková subkultura a její vliv na grafický design
2. Praktická část: autorský projekt

Dále na samostatném nosiči CD-ROM odevzdejte obrazovou dokumentaci praktické části závěrečné práce v minimálním počtu 10 kusů pro využití v publikacích FMK. Formát pro bitmapové podklady: JPEG, barevný prostor RGB, rozlišení 300 dpi, 250 mm delší strana. Formáty pro vektory: AI, EPS, PDF. Loga a texty v křivkách. V samostatném textovém souboru uveďte jméno a příjmení, login do Portálu UTB, obor (ateliér), typ práce, přesný název práce v češtině i v angličtině, rok obhajoby, osobní mail, osobní web, telefon. Přiložte svou osobní fotografii v tiskovém rozlišení.

Rozsah bakalářské práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/umělecké dílo

Seznam odborné literatury:

SOUČEK, Tomáš VESELÝ, Karel VLADIMÍR 518. Kmeny, Praha, BIGGBOSS, 2011
ČUMLIVSKI Jan HALOUN Karel. Dar / The Gift – Husák trávu nekouřil, Moravská galerie v Brně, 2012
McNEIL Legs McCAIN Gillian. Zab mě, prosím – Necenzurovaná historie punku, Volvox Globator, 2013
ŠVAMBERK Alex. No Future! – Kapitoly o britském punku, Maťa, 2011
NOGA, Pavel. Dějiny grafického designu II, Ostravská univerzita v Ostravě, 2013

Vedoucí bakalářské práce: doc. Mgr.A. Pavel Noga, ArtD.
Ateliér Grafický design
Datum zadání bakalářské práce: 1. listopadu 2017
Termín odevzdání bakalářské práce: 11. května 2018

Ve Zlíně dne 1. prosince 2017

doc. Mgr. Irena Armutidisová
děkanka

dr ak. soch. Rostislav Illík
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské/diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně ....1. 12. 2017.....

Katarína Kyselicová

Jméno, příjmení, podpis

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy. Vysoká škola disertační práce nezveřejňuje, byla-li již zveřejněna jiným způsobem.

(2) Bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

(4) Vysoká škola může odložit zveřejnění bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce nebo jejich částí, a to po dobu trvání překážky pro zveřejnění, nejdéle však na dobu 3 let. Informace o odložení zveřejnění musí být spolu s odůvodněním zveřejněna na stejném místě, kde jsou zveřejňovány bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce, již se týká odklad zveřejnění podle věty první, jeden výtisk práce k uchování ministerstvu

²⁾ zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

³⁾ zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Téma mojej bakalárskej práce je Svet punku so zameraním na vizuálnu stránku tejto subkultúry. Zaoberám sa samotným pojmom subkultúra a stručne popisujem históriu punku. Následne sa bližšie zameriavam na punkové dianie v Československu. Hlavný dôraz celej práce je kladený na grafický design a vplyv punku na túto oblasť výtvarného umenia. Zároveň sumarizujem a porovnávam autentické odpovede jednotlivých kapiel na základe zrealizovaného výskumu. Kvalitatívny výskum napomáha lepšie porozumieť danú problematiku na základe autentických odpovedí. Na záver sa venujem knižnému spracovaniu tejto problematiky na súčasnom trhu. Bakalárska práca je sondou do jednotlivých hudobných skupín, v ktorých vznikajú unikátne grafické počiny.

Kľúčové slová: subkultúra, punk, kapela, obaly hudobných nosičov, vizuálna stránka, grafický design, fanziny, ilustrácia, underground, Československo

ABSTRACT

World of punk is a topic of my bachelor thesis. I am focusing on the visual part of this subculture. I am looking for the meaning and the very concept of the word subculture and simultaneously describing the history of punk. After that I am looking deeper on the history and affairs of punk in Czechoslovakia. The main emphasis of the whole work is on the graphic design and the impact of punk on this field of fine arts. Simultaneously with this I am summarizing and comparing the answers from different music bands, based on my research. Good quality research gives a better understanding of this issue thanks to authenticity of the answers. At the end I am working on a book summarizing this issue. This bachelor thesis is a probe to different music bands producing unique graphical achievements.

Keywords: subculture, punk, band, covers of musical media, visual style, graphic design, fanzines, illustration, underground, Czechoslovakia

POĎAKOVANIE

Rada by som poďakovala vedúcemu mojej bakalárskej práce doc. Mgr.A. Pavlovi Nogovi, ArtD. za odborné vedenie pri spracovaní zadania. Poďakovanie patrí aj MgA. Dušanovi Wolfovi za technickú pomoc a cenné rady, a v neposlednom rade všetkým ochotným ľuďom, ktorí mi poskytli potrebný materiál, zdroje, drahocenný čas a dodali silu.

PREHLÁSENIE

Prehlasujem, že odovzdaná verzia bakalárskej práce a verzia elektronická nahraná do IS/STAG sú totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČASŤ	10
1 SUBKULTÚRA	11
1.1 DOMINANTNÁ KULTÚRA	11
1.2 SUBKULTÚRA	11
2 ZNÁMKA PUNKU	12
2.1 HISTÓRIA PUNKU	12
2.2 PARADOXY HNUZIA PUNK	13
3 PUNK NA ÚZEMÍ ČR A SR	14
3.1 DVE TVÁRE PUNKU	15
3.2 VPLYV PUNKU NA ŽIVOTNÝ ŠTÝL	16
4 PUNK V GRAFICKOM DESIGNE	17
4.1 GRAFICKÁ ÚPRAVA HUDOBNÝCH OBALOV	20
4.2 PLAGÁTY	24
4.3 FANZINY	25
4.4 ČESKÍ A SLOVENSKÍ VÝTVARNÍCI	26
4.4.1 Karel Haloun	26
4.4.2 Jaroslav Prokop	27
4.4.3 Joska Skalník	28
4.4.4 Jozef Gertli „Danglár“	28
5 KVALITATÍVNY VÝSKUM	29
5.1 VÝSKUMNÉ OTÁZKY	29
5.2 ROZHOVOR S KAPELAMI	31
5.2.1 Zóna A	31
5.2.2 Kýbel mačiek	32
5.2.3 Nežfaleš	35
6 KNIŽNÝ DESIGN	39
6.1 KNIHY O PUNKU	39
6.1.1 Excentrici v prízemí	39
6.1.2 Kmeny	41
6.1.3 Křičím: „To jsem já.“	42
6.1.4 Zde jsou psi	43

II PRAKTICKÁ ČASŤ	45
7 PANK!	46
7.1 KONCEPT	46
7.2 LAYOUT	48
7.3 DOKONČOVACIE PRÁCE	49
ZÁVER	51
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	52
ZOZNAM OBRÁZKOV	54

ÚVOD

Čo vlastne znamená punk? Tejto problematike sa venujem v svojej bakalárskej práci, kde sa zameriavam na vizuálnu stránku českej a slovenskej punkovej subkultúry. V punku hľadám okrem ideologického posolstva estetiku, umelecké dielo a design.

I TEORETICKÁ ČASŤ

1 SUBKULTÚRA

Hnutie punk je označované ako jedna z hlavných, všeobecne známych subkultúr. Pre lepšie pochopenie zmyslu tejto problematiky je dôležité definovať termín subkultúra, určiť jej znaky a poslanie.

1.1 Dominantná kultúra

Pixová (2011) tvrdí, že punk predstavuje podmnožinu inej, dominantnej kultúry, voči ktorej sa stavia do opozície. Pojem dominantná kultúra je definovaný ako hlavná univerzálna kultúra v rámci socio-kultúrneho priestoru. Častokrát je označovaná aj ako oficiálna kultúra. Zamieriava sa a nadväzuje na kultúrne tradície. Dominantná kultúra je univerzálnou, rôznorodou kultúrou najmä stredných sociálnych vrstiev.

1.2 Subkultúra

Presná definícia pojmu subkultúra sa z hľadiska množstva jednotlivých definícií tejto problematiky nedá jednoznačne určiť. Definície subkultúr sa prevažne sústreďujú na jednotlivé znaky a charakteristiky konkrétnych subkultúr. Napriek tomu sa stala *subkultúra* jedným zo základných sociologických termínov. Pojem subkultúra je podľa Smolíka (2010) súbor kultúrnych prvkov typických pre menej kultúrne vyhradené sociálne skupiny alebo spoločenstvá a zároveň sa odlišujúce od dominantnej kultúry. Odlišnosť od dominantnej alebo mainstreamovej spoločnosti jasne naznačuje predpona *sub*. Subkultúry svojou povahou a výrazne kritickým postojom voči štátnemu usporiadaniu nadobúdajú často povahu kontrakultúry. Každá táto skupina sa vyznačuje nejakou ideológiou, ktorou svojich členov riadi. Určitou formou vizáže sa snaží vyčleniť zo spoločnosti. Samostatná subkultúra, by mala spĺňať tieto znaky: 1. vlastná ideológia; 2. vlastné vyjadrovacie prostriedky; 3. imidž; móda a vlastné symboly; 4. osobitý životný štýl; 5. názor. Po analýze viacerých autorov môžeme subkultúru chápať aj ako organizačný typ ľudskej spoločnosti. Je to väčšia skupina jedincov, ktorí cítia spolupatričnosť a zdieľajú rovnaké názory.

O subkultúrach sa v akademickom diskurze začína naozaj viac písať až koncom sedemdesiatych rokov práve s nástupom punku. Dick Hebdige ich vo svojej slávnej knihe *Subculture: The Meaning of Style* (1979) definuje na základe štýlu, akéhosi jednotného balíčku, ktorý obsahuje všetko od spoločne zdieľanej ideológie až po charakteristické oblečenie. Práve vizuálnu stránku subkultúr si všimá Nik Cohn vo svojej priekopníckej knihe *Today There Are No Gentlemen* (1971). (Veselý, 2011)

2 ZNÁMKA PUNKU

Anglický termín *punk* v preklade znamená spráchnivený, hnilý, výtržník, nezmysel, menejcenný, nezdravý alebo aj neumelecký. Punk je postavený na základoch vlastných, svojráznych myšlienok, názorov, hodnôt a ideálov. (Pixová, 2011)

„Punk nemá definíciu. Punk má kopolu podôb, veľa rôznych štýlov a odnoží a vlastne každý punker si pod punkom predstaví niečo iné. Pre mňa je punk sloboda, výborná hudba a výborne vyzerajúci ľudia, ktorí sa zabávajú... Žiadna kultúra „spodiny spoločnosti“. (Koňák, © 2005)

2.1 História punku

Vo vývoji punku môžeme určiť tri obdobia: 1. protopunkové obdobie, 2. klasické punkové obdobie a 3. postpunkové obdobie. (Smolík, 2010) V prvej etape sa hudobníci namiesto zložitých aranžmá zameriavajú skôr na energiu a jednoduché posolstvá s minimálnou estetikou. Druhá fáza punku je spájaná predovšetkým s klasickým punkovým obdobím, ktoré sa odohrávalo najmä v Anglicku. Zrodil sa nový štýl, ktorý kombinoval prvky prevzaté zo širokej škály rôznorodých životných štýlov. (Hebdige, 1976) Veľa mladých skupín hralo piesne jednoduchým agresívnym štýlom, ktoré zaujali protestne naladenú a znechutenú spoločnosť. Tretia etapa punku je charakteristická akousi roztrieštenosťou štýlu. Na jednej strane sa stáva punk komerčným produktom, na strane druhej sa jedná stále o subkultúru, ktorá nechce mať s komerciou nič spoločné. (Smolík, 2010)

Obr. 1 Legendárny klub CBGB s kapelou The Ramones.

Ku vzniku punku sa viažu dva príbehy. Prvé známky punku sa objavili v Amerike už začiatkom 70. rokov. Pod týmto názvom bola označovaná hudba s jednoduchými nihilistickými textami – predchodci punkovej muziky tzv. *protopunkáči* pochádzajúci práve z USA. Punkové hnutie môžeme datovať od roku 1974, keď sa v newyorských kluboch začali formovať hudobné kapely ako napríklad The Ramones, The Blondie či The Stooges, na ktorých čele stál Iggy Pop,

prezývaný *krstný otec punku*, ktorý svojím nasadením a sebadeštrukciou inšpiroval punkerov k agresivite a autenticite pri vystúpeniach. Tieto, v tom čase neznáme kapely, ktoré sa označovali ako *nový punk rock* začali vystupovať v legendárnom klube CBGB-OMFUG. Získali si určitú popularitu jednoduchou hudbou a textami, ktoré neodpovedali zložitým kompozíciám tehďajšieho majoritného rockového prúdu. Jednalo sa o kultúrny trend bez politického prvku. (Mareš, 2003)

Anglickí priaznivci tohto životného štýlu však tvrdia, že punk vytvoril britský obchodník s módnym oblečením, manažér Malcolm McLaren, keď stvoril najväčšiu punkovú legendu všetkých čias – The Sex Pistols. Pravda je zhruba kdesi napomedzí. Punk sa síce skutočne začal formovať v americkom prostredí, a to dokonca ešte pred rokom 1974, no do sveta naplno prerazil až vystúpením britských Sex Pistols. Tejto kapele sa pripisuje najväčšia zásluha na vzniku toho, čo neskôr McLaren pomenoval punk.

2.2 Paradoxy hnutia punk

Prevláda všeobecné presvedčenie, že priaznivci jednotlivých subkultúr sú bez výnimky mladí a nedospelí. V tomto ohľade je potrebné si uvedomiť, že sa nejedná iba o mládež. Tento čiastočne platný mýtus má presvedčiť o tom, že subkultúry sú nedozreté a nevyspelé.

Politika v punkovej subkultúre zohrávala už od počiatkov veľkú rolu. Dnes však akoby politické názory strácali na význame. Dôvodom je akési vyčerpanie pôvodných ideálov. Zároveň sa stretávame s faktom, že protest proti systému je „na predaj“. Ako dôkaz sú punkové módné obchody, v ktorých sa umelo roztrhané kúsky oblečenia kupujú za veľké peniaze. Vytráca sa tak myšlienka *Do It Yourself*, ktorá nabádala k vytvoreniu originálnych módných kúskov ručne doma. Vonkajší obal nahradil interné ideály. S oneskorením oproti Západu tak môžeme pozorovať ako masová obľuba určitej subkultúry či smeru dokáže paradoxne ubíjať to, čo sa zdalo byť naozaj alternatívou.

Je dôležité podotknúť, že punk vo svojej podstate nikdy nebol a nie je násilný. Násilie bolo častokrát spôsobené prostým nepochopením zo strany väčšinovej spoločnosti alebo konfliktami s políciou, ktoré však primárne nemali nič spoločné s príslušnosťou k subkultúre. Nedá sa tvrdiť, že punkáči sú *svätí*, ale vytvorené predsudky o šírení nenávisti a agresie s punkom samotným nesúvisia. (Svítek, 1991)

3 PUNK NA ÚZEMÍ ČR A SR

V Československom kontexte sa dá punk považovať za jednu z najstarších a najvýraznejších subkultúr mládeže. Pixová (2011) sa domnieva, že punk je považovaný takmer za synonymum termínu *subkultúra*. Tento názor zdieľa aj Haloun (2012), ktorý podotkol, že hnutie punk môžeme považovať za subkultúru s najdlhšou tradíciou na našom území.

Koncom sedemdesiatych rokov sa objavila nová vlna a subkultúra punk aj v Československu. (Vaněk, 2002) Okolo roku 1978, kedy sa začali privázať a počúvať zahraničné punkové kapely, vznikajú u nás nové kapely v punkovom štýle (Energie G, Zikkurat neskôr Visací Zámek a Plexis). Prvými punkovými skupinami na území Slovenska boli Ex-Tip a Paradox, z ktorých neskôr vznikla najznámejšia slovenská punková skupina Zóna A. Jedna z prvých kapiel na území dnešného Česka a Slovenska, ktorá do svojho repertoáru zahŕňa punkové skladby bola však odnož Plastic People of the Universe, dodáva hudobný publicista Josef Zub Vlček. Údajne na jednej utajenej akcii odohrala niekoľko hitov od The Clash.

Obr. 2 Pražské jazzové dny a jedno z prvých vystúpení skupiny Extempore.

V prvej vlne českého punku sa objavili skupiny, ktoré až na pár výnimiek neboli úplne punkové, ba naopak skôr využívali punkové skladby iba ako určitú repertoárovú výplň. Typickým príkladom bola legenda československej alternatívy, skupina Extempore s Mikolášom Chadimom. „Říká se sice, že jsme byli první, kteří předvedli punk v Praze na veřejném koncertě, ale my jsme punkáči vlastně nebyli. Jen se nám to líbilo a chtěli jsme lidem ukázat, jak ona, v našich médiích tak napadaná *západní* hudba vlastně vypadá.“ (Chadima, 2017)

Na našom území paradoxne existujú značné rozdiely. V západnej časti Československa vznikajú tajné kapely, ktoré sa prezentujú utajenými koncertmi – to na východ od Prahy vôbec nepoznali, ako spomína Koňák (© 2005): „To bol práve rozdiel medzi Slovenskom a Čechami. V Čechách bol underground, robili tajné koncerty, no tu nič také nebolo a všetci sa hrali na skrývačku. My sme ani nevedeli, že sa to dá aj ináč, že sa dá urobiť koncert v nejakej stodole alebo v prenajatej krčme.“

Tento útlak a masírovanie štátnou mocou spôsobil u ľudí sympatizovanie s undergroundovými združeniami. Členmi komunity sa postupom času stali aj punkáči. Zásadným počínom pre komunitu bola organizácia tajných koncertov uskutočňovaných v rôznych súkromných stodolách, alebo pod zámienkou svadby niektorých členov komunity. Nikdy však nemali istotu, že sa koncert naozaj zrealizuje. Veľmi ľahko sa mohlo stať, že akciu niekto nahlási a bude rozpustená Verejnou bezpečnosťou. Policajné razie boli agresívne, násilné, sprevádzané často obuškami, putami. Po nich nasledovali dlhé výsluchy a pochopiteľne dlhodobé problémy. (Bigbít, 2013)

V roku 1983 bol zverejnený článok s názvom *Nová vlna se starým obsahem* v propagandistickom časopise Tribuna, ktorý pritiahol pozornosť štátnej moci. Situácia punkových kapiel a ich existencia začala byť vážna, z dôvodu úplného zákazu koncertov. Po tejto afére sa väčšina kapiel rozhodla o zmenu názvu – Jasná páka na Hudba Praha a pod. (Vaněk, 2002, srov. Fuchs, 2002)

Porevolučný punk

Po roku 1989 nastáva obrovský rozmach a voľnosť. S pádom komunistického režimu sa ľuďom otvárajú nové obzory, prijímajú nové trendy zo zahraničia, dokonca sa čiastočne mení aj podstata presvedčenia. Toto obdobie trefne vystihujú dva pojmy: komerčnosť a rozmanitosť. Tým, že punk vystupuje z ilegality, nadobúda veľký záujem nových fanúšikov. Vznikajú nové festivaly, koncerty a kluby. Punková hudba sa dostáva do televízie a rádia. Kapely pod vplyvom eufórie začínajú spolupracovať s veľkými nahrávacími spoločnosťami. Tento fakt rozdeľuje punk na dva prúdy: v popredí komerčný punk ospevovaný slávou a oproti nim klasický underground držiaci si svoju pozíciu z dávnejších čias.

3.2 Vplyv punku na životný štýl

Pre väčšinu punkáčov znamená punk životný štýl – túžbu odlíšiť sa od ostatných. Vytvorili si preto špecifický vizuálny štýl, ktorý je veľmi rýchlo rozpoznateľný. Vzhľad punkáčov mal za úlohu provokovať. Punkáči vyhľadávali a nosili výstredné veci, ktorými zámerne dráždili a provokovali okolitú spoločnosť. Ich vzhľad bol eklektickým mixom podivuhodných štýlov. Používali rôzne látky a šaty z lacných obchodov, či sekáčov alebo povyberali staré kúsky šatníka (školské saká či kravaty). Tieto pozostatky *starého sveta* miešali v šokujúcich kombináciách napríklad s roztrhanými džínami, tričkami s vulgárnymi nápismi, sloganmi a doplnkami ako reťaze, opasky a masívne kanady. Vytvorili si tak vlastný ideál krásy.

Prví českí punkáči sa snažili najlepšie pripodobiť svoju imidž fotografiám z rôznych zahraničných magazínov ako napríklad Bravo. Základná vec bola mať ostrihané vlasy. Ďalšími prvkami punkovej módy bola koža, extrémne úzke nohavice, roztrhané oblečenie, vybijané opasky a strapaté vlasy. (Šimčík, 2006) Nosili lacné saká s pripevnenými odznakmi a mnoho zapínacích špendlíkov (zicheriek), ktoré neskôr zdobili ich uši a iné časti tela (tzv. piercing). Tieto nástroje sebazraňovania vo funkcii demonštratívneho šperku vznikajú v súvislosti a odkazom na aktu-

álny body art. Punk bol charakteristický tiež tým, že svojim zjavom priaznivci punku poburovali okolie. Na očiach nosili úzke čierne okuliare, ďalej už klasika: tričko, džínsy, tenisky, neskôr aj košele doplnené úzkymi kravatami.

Obr. 4–5 Typický vzhľad punkáčov.

Podobne ako v zahraničí, aj u nás sa priaznivci punku držali zásady DIY (Do I Yourself – urob si sám). Obmedzená ponuka tovaru viedla k rozvoju DIY konceptu, čím miestne subkultúry získali znalosti k výrobe subkultúrnych atribútov. O niečo neskôr (na začiatku 80. rokov) sa objavili ošúchané kožené bundy pomalované punkovými nápismi, potrhané batikované tričká, reťaze a miesto tenisiek vysoké nadkotníkové kožené topánky. Prvé účesy typu *mohawk*, u nás nazývané nepresne *čiro* alebo jednoducho *kohút* bolo možné vidieť až okolo roku 1983. Cukrová voda slúžila k tuženiu účesov. Táto móda mala za cieľ ľudí šokovať, meniť ich estetický vkus. Čo sa týka celkového vzhľadu, punková móda sa vyznačuje celou radou kreativity, inovatívnosti a slobody. (Hrabalik, 2018)

Z Veľkej Británie sa k nám dostal aj *šialený* punkový tanec, ktorý sa nazýva *pogo*. Jeho účastníci okolo seba divoko mávali rukami, kopali nohami, vrážali do seba, strkali sa a nezriedka vypukla aj menšia šarvátka. Tento neučesaný, drsný tanec bol však jedinou adekvátnou možnosťou ako pohybom vyjadriť onen hlasitý, divoký a surový hudobný štýl – punk rock.

4 PUNK V GRAFICKOM DESIGNE

Nehudobná zložka punkovej subkultúry sa stala výraznou súčasťou alternatívneho designu. Zaoberá sa hlavne všetkými vizuálnymi atribútmi subkultúry, ďalej tým ako funguje propagácia kapely i to, čo obnášajú vystúpenia.

S punkovým štýlom úzko súvisí aj osobnosť Andy Warhol, ktorý svojou tvorbou inšpiroval subkultúru punku. Tento všestranný umelec nazývaný aj legenda pop artu, sa zaoberal hlavne maľbou, grafikou a filmom. Spolupracoval s jazzovými a rockovými kapelami a tvoril pre ne

obaly gramofónových dosiek. Andy Warhol ako producent art rockovej kapely The Velvet Underground vytvoril ikonický design obalu platne so žltým banánom a vlastným podpisom. V roku 1971 spolupracoval aj s kapelou The Rolling Stones, pre ktorú navrhol provokatívny obal dosky s fotografiou intímnych pánskych partií v upnutých džínách. Vinylové dosky boli v obmedzenom náklade vyrobené aj s reálnymi zipsami na poklopci a stali sa zberateľským produktom. Tvorba Andyho Warhola sa dá považovať za počiatky nového myslenia pri tvorbe grafického designu, ktorá v neposlednom rade inšpirovala umelcov tvoriacich v punkovom štýle.

Obr. 6–7 Design obalu The Velvet Underground & Nico.

Obr. 8 Koláž od Linder Sterling.

Medzi stovkami anonymných autorov z tejto oblasti sa objavil aj Jamie Reid. Svetoznámi umelec a vyštudovaný grafik, ktorý začal využívať techniku koláže. Výstrižky z novín kombinoval s trhanými písmenami alebo fragmentmi viet a ich provokatívnym zásahom s inými grafickými prvkami alebo kresbami, čím vytvoril typickú a obľúbenú technológiu punkového obdobia. Kolážový grafický štýl, ktorý šíril Reid, sa stal prejavom rebélie, anarchistických názorov, boja proti konzervatívnej spoločnosti. Dokonale dokázal vystihnúť spontánnu punk-rockovú hudbu. (Kolesár, 2006) Preslávil sa tvorbou obalov gramofónových dosiek a ikonický sa stal jeho návrh pre kapelu Sex Pistols. Znesvätenie motívov štátnych symbolov (vlajky a portrétu kráľovny) šokovali natoľko, že naštartovali motory reklamného priemyslu a začali sa objavovať na tričkách i samolepkách. Vyvinul sa obrovský trhák. Pre Sex Pistols okrem platní, plagátov a reklám v časopisoch,

Obr. 9–10 Jamie Reid a jeho tvorba pre Sex Pistols.

Obr. 11 Design obalu platne Orgasm Addict.

navrhoval brožúry a tričká, zasiahol i do nakrúcania prvého filmu o skupine. Punkové kolážové improvizácie z vystrihnutých písmen a obrázkov zhodnotil ako autentickú poetiku. Preniesol ju však už na pôdu kvalitných tlačových techník. Technike koláže sa venovala aj vizuálna umelkyňa a performerka Linder Sterling. Rozhodujúce v jej tvorbe sa stalo stretnutie s kapelou Buzzcocks, pre ktorú v roku 1977 navrhla provokatívnu koláž na album *Orgasm Addict*. Grafické spracovanie obalu vytvoril grafický designér Malcolm Garrett. (Noga, 2015)

Tento špecifický štýl punkovej grafiky čochvíľa začali používať grafickí designéri undergroundového hnutia, ktorých zaujala v prvom rade oslobodzujúca sila punkovej grafiky a nový prístup navrhovania bez prísnych pravidiel. Jedným z nich bol aj Terry Jones, ktorý v tom čase pôsobil ako art director britského vydania časopisu Vogue. V roku 1980 založil britský časopis i-D inšpirovaný anarchistickým grafickým dizajnom punkových fanzinov. Jones pridal k punkovým motívom vlastné experimenty a vytvoril tak osobitý design. Jeho nekonvenčná grafika mala veľký vplyv na ďalších designérov a reklamný priemysel. (Kolesár, 2006)

Obr. 12–14 Obálky časopisu i-D, ktoré vytvoril Terry Jones.

Punk mal veľký význam vo vizuálnej orientácii mladej českej alternatívy. V grafických materiáloch bolo charakteristické využitie estetiky písacieho stroja, ručná práca, koláž alebo kopírky, ktorých nepresné stopy priznávali nedokonalosti tlače.

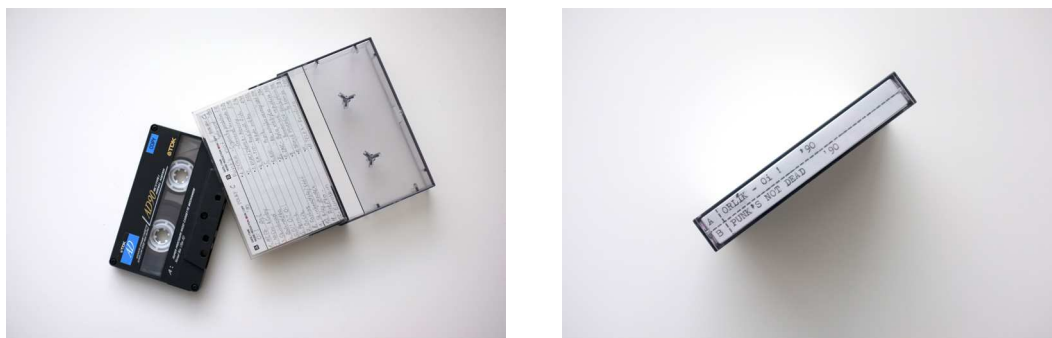
Obr. 15 Koncert skupiny Abraxas s luminiscenčnými obrazmi v pozadí.

Vizuálna a akčná stránka tak, ako ju začal používať hudobný underground, sa stala samozrejmosťou súčasťou širokého toku českej hudobnej alternatívy od raných sedemdesiatych rokov. Náhodne a sprvu bez súvislostí so svetovým dianím sa od polovice sedemdesiatych rokov na svetelný design koncertov alternatívnych hudobných skupín zamerl filmový architekt Petr Pištěk.

Multiprojekcia, kombinácia farebných svetiel, luminescenčné obrazy, stroboskopy, UV-lampy, všetko ručne a podomácky pripravované i premietané vytvárali veľkolepú punk-psychadelickú show (napr. koncert skupiny Abraxas v Lucerne, 1975). Od roku 1981 Pištěk spolupracoval so skupinou Jasná páka / Hudba Praha, ktorej navrhoval kostýmy inšpirované aktualizovanými odevmi Milana Knížáka. (Knobloch, 2016) Dôležitú úlohu mala popri grafickom spracovaní aj čiernobiela fotografia, ktorá svojou dokumentárnosťou podtrhávala najmä autenticitu doby. (viď J. Prokop)

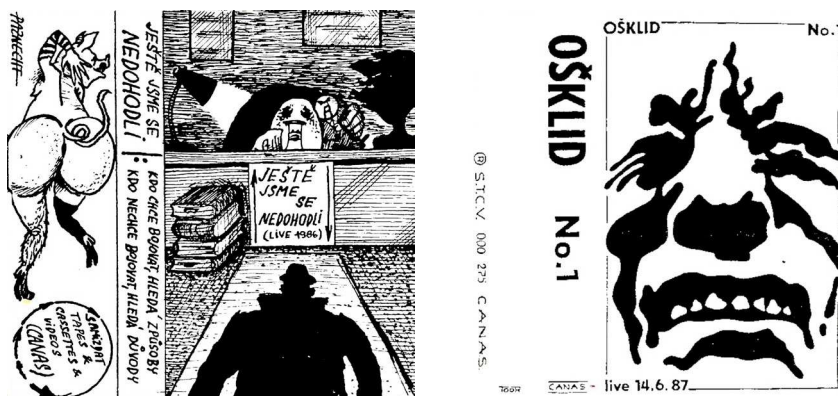
4.1 Grafická úprava hudobných nosičov

Jediná možnosť šírenia punkovej hudby v Československu boli z dôvodu cenzúry demonahrávky. Výtvarné riešenie obalov nahrávaných kaziet či vinylov bolo zväčša tvorené čiernobielymi motívmi. Tieto nosiče sa zvykli prehrávať na večierkoch, ktoré organizovala tzv. *Jazzová sekce*. Hlavným cieľom spolku bolo aj napriek zavádzajúcemu názvu informovať o moderných trendoch zo sveta a taktiež organizovať nové koncerty.

Obr. 16–17 Po domácky vyrobené obaly kaziet s demonahrávkami.

Brnenský aktivista a organizátor demonahrávok Petr Cibulka vybudoval fond kaziet (názov vydavateľstva bol S.T.C.V. – Samizdat Tapes & Cassettes & Video). Cibulka bol aj signatárom Charty 77 a členom Jazzovej sekcie. Jeho kmeňový ilustrátor Petr Holeček alias Paznecht s nervóznou komiksovou kresbou vizualizoval hudobnú atmosféru undergroundu v jednotnom štýle. Jeho kresby prechádzajú od sarkazmu až k dekadentným motívom, punkáčmi tak obľubovanými. (Knobloch, 2016)

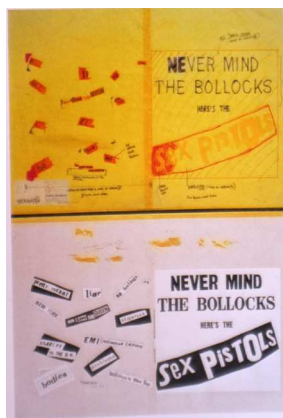

Obr. 18–19 Ilustrácie Petra Holečka na obaly kaziet.

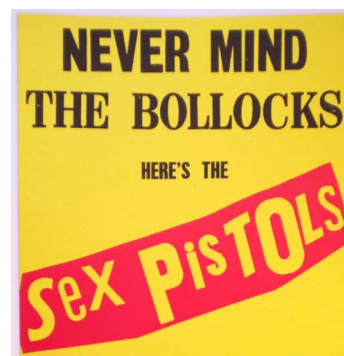

Obr. 20 Logo S.T.C.V.

Okrem počúvania a zhromažďovania nahrávok na kazetách boli veľmi obľúbené médium vynilové platne. Výrazný, a doslova ikonický, je obal albumu *Never Mind the Bollocks* (1977) od Jamieho Reida, ktorý sa ukázal takisto revolučný ako doska sama. (Evans, 2016)

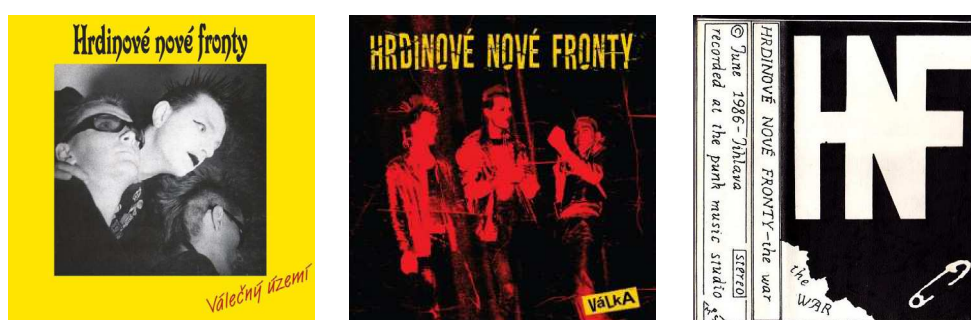
Obr. 21 Pracovný návrh obalu na album, ktorý sa pôvodne mal volať „God Save Sex Pistols“, ale nakoniec sa ako názov použila fráza, ktorú Steve Jones započul od jedného fanúšika.

Obr. 22 Jamie Reid, *Never Mind the Bollocks* Here's the Sex Pistols.

Grafický designér a typograf Neville Brody sa tiež podieľal na tvorbe hudobných nosičov. Už počas štúdia na umeleckej škole rád experimentoval a jeho tvorba bola ovplyvnená punkovou hudbou. Kvôli provokatívnej práci mu hrozilo dokonca i vylúčenie zo školy.

HNF (Hrdinové nové fronty) bola legendárna česká punková kapela, ktorá patrila k najlepším punkovým zoskupeniam druhej polovice osemdesiatych rokov. Ich kariéru otvára debutová doska *Válka* (1986) s červenou fotografiou kapely na obálke. Červená a žltá farebnosť sa neskôr objavuje aj na ďalších obaloch dosiek a plagátoch.

Obr. 23–25 Diskografia skupiny HNF.

Rovnako vysokú úroveň dosahovalo amatérske hudobné zoskupenie Jasná Páka. Hlavným motívom celkového vzhľadu ich vizuálov bol vždy centrálny umiestnený čierny objekt, ktorý bol kontrastne doplnený červenou alebo žltou kresbou a rukopisnou typografiou. Objekty sa vyznačovali technickou, takmer až logotypovou kresbou. Nepatentovanou značkou tejto kapely sa stal otvárací na víno.

Obr. 26–31 Diskografia kapely Jasná páka / Hudba Praha.

Medzi kapely, ktoré sa radia do novej vlny patrí taktiež pražský Abraxas, v čele so Slávkom Jandom. Svoj vrchol dosiahli na ich prvej radovej doske *Box* (1982). Ako popisuje Vlček (1989) titulná fotografia obalu zobrazuje nežnú útlu ruku v kontraste s agresívnou boxerskou rukavicou, podopierajúcu bradu neznámej krásky s výrazným červeným rúžom. Fotografia vytvoril Jaroslav Prokop. Jemne a citlivo umiestnená typografia neruší čiernobielu fotografiu, ktorá zostáva v kontraste s červenými perami a akoby vytetovaným logom kapely. Autor návrhu je Adam Hoffmeister.

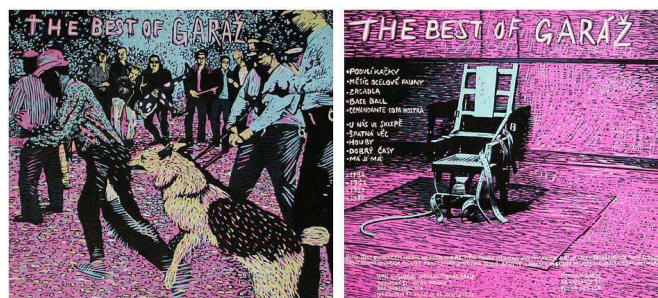
Obr. 32 Adam Hoffmeister, obal dosky Box.

Obr. 33 Punkový obal dosky Konec světa.

Na punkových doskách sa začalo nadbytočné kombinovanie rôznych fontov alebo používanie vystrihovaných písmen z časopisov a novín ako je vidieť na albume *Konec světa* (1990) od teplickej kapely Šanov 1.

Vizuálny charakter kapely Garáž udával Joska Skalník. V roku 1990 sa ale ku slovu dostáva nekorunovaný kráľ českého linorytu Michal Cihlář a svojim unikátnym štýlom navrhuje dosku *The Best Of Garáž*. Vlastným štýlom pretvoril fotografiu s násilníckym motívom z USA.

Obr. 34 Obal platne The Best Of Garáž.

Priekopnícky prvok zohrávalo aj použitie dominantnej ružovej farby. Táto farba sa objavuje aj na zadnej strane, kde hlavným výjavom je centrálne umiestnené elektrické kreslo.

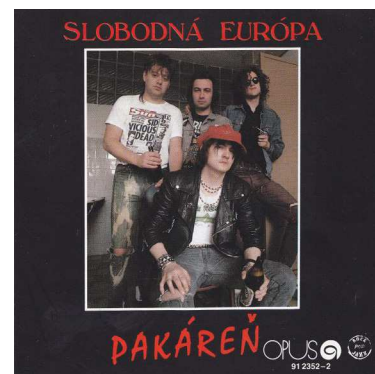
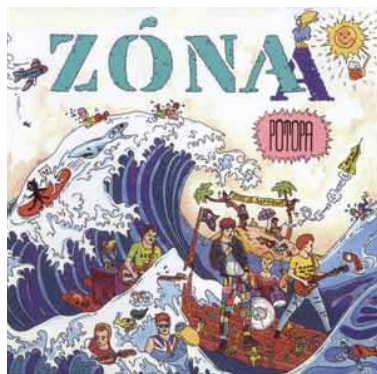
Známkou punku sa môže pochváliť predstaviteľ tohto hudobného smeru, Visací zámek. Načmáraný názov kapely bielou farbou na čiernom pozadí fungoval počas jedného obdobia ako vizuálna značka kapely *Visací zámek* (1990). Zmysel pre humor, ktorý punku rozhodne nechýba, mala doska *Start 02* (1991), ktorej vzhľad štylizovala Lenka Hořínková do obalu krabičky najobľúbenejšej českej značky cigariet. (Ehrenberger, 2010)

Obr. 35–37 Diskografia skupiny Visací zámek.

Legendárna punková bratislavská kapela Zóna A na svojom prvom albume *Potopa* (1990) využíva naivistickú a spontánnu ilustráciu kapely, ktorá jemne pripomína štýl rokenrolu šesťdesiatych rokov. Hlavným motívom je kresba prechádzajúca celou kompozíciou. Ide o parafrázu svetoznámeho obrazu od japonského umelca Kacušika Hokusai. Podobne aj na albume *Nikto nevie jak to dopadne* (2000) zvolili ilustratívny design. Tentokrát pôsobí viac realisticky a využíva kontrastné výrazné farby: červenú, čiernu a žltú. Na tejto doske je použité logo kapely, ktoré vytvoril slovenský ilustrátor Danglár, vlastným menom Jozef Gertli, koncipované do základného geometrického tvaru trojuholníka s použitím stencil písma tak typického pre punk.

Nemožno nespomenúť ďalšiu slovenskú skupinu, ktorá v tomto žánri patrí medzi najznámejšie. Jedná sa o skupinu Slobodná európa, ktorú založili v roku 1989 traja bývalí členovia Zóny A. Čo sa týka vizuálnej stránky obalov, je evidentné, že preferujú fotografiu doplnenú jednoduchou typografiou. Tento typický štýl je zreteľne vidieť na každom ich albume ako napríklad aj na ich debute *Pakáreň* (1991).

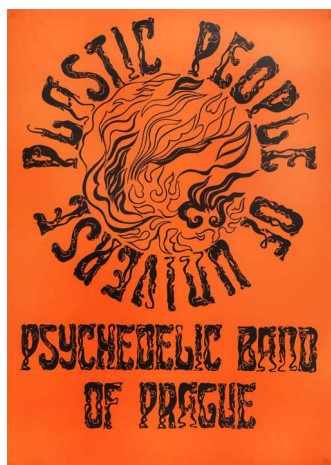
Obr. 38–39 Ilustrované obaly dosiek od kapely Zóna A.

Obr. 40 Obal platne Pakáreň.

4.2 Plagáty

Hudobný plagát je veľmi atraktívnym námetom ako ukázal projekt DAR A.K.A. Husák trávu nekouřil (2012), ktorý sa zameriava na hudobný plagát od čias normalizácie po tie dnešné.

Ikonický psychedelický plagát vytvorila Zorka Ságlová pre skupinu The Plastic People of the Universe (PPU). Presnejšie ide o oranžový plagát so psychedelickým písmom určený pre koncertné vystúpenie PPU a používaný dodnes.

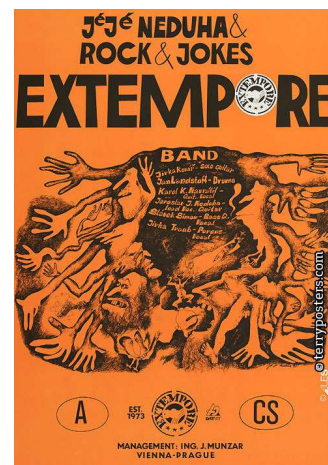
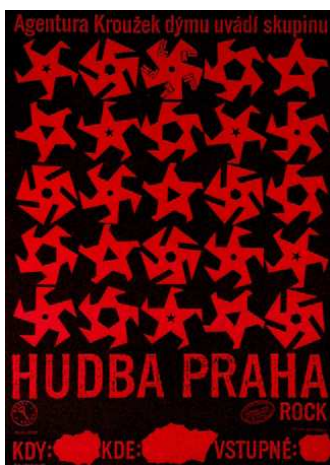
Obr. 41 PPU, ofset.

Obr. 42–43 Jasná páka, ofset.

Dnes už veľmi známy plagát pre punkovú skupinu Jasná páka vznikol v roku 1981 ako samizdat. Bol vytlačený bez povolenia, na základe osobných kontaktov Karla Halouna s tlačiarom (riskujúcim tak prinajmenšom stratu zamestnania), navyše ofsetom vo formáte A1 a na tú dobu vo vysokom náklade – tritisíc kusov. V snahe jasne sa vymedziť voči vizuálnej tvári režimu využíval Haloun vo svojich grafických návrhoch rukopis, strojopis, razítka, odtlačky a rôzne tlačové chyby a vady, aby zdôraznil, že jeho práca vznikala *na kolene* a tieto plagáty vyšli navzdory cenzúre. Symbolom kapely Jasná páka sa stala vývrtka. Vo chvíli, keď bola Jasná páka po zákroku režimu proti novej vlne nútená zmeniť si názov a pokračovala ďalej v koncertovaní s pozmeneným repertoárom ako Hudba Praha, vymyslel pre nich Karel Haloun nový symbol, ktorý nazval *hackenstern*. Tvorí ho päťcípá závitnica mlynčeka na mäso so zalomenými nožíkmi ako u svastiky. Jeho plagát pre Hudba

Praha (1992) je ozdobený hákoviezdami po celej ploche. Karel Haloun v roku 2005 vytvoril aj ikonický plagát pre skupinu Visací zámek. Použil punkový štýl prevedenia pomocou šablóny.

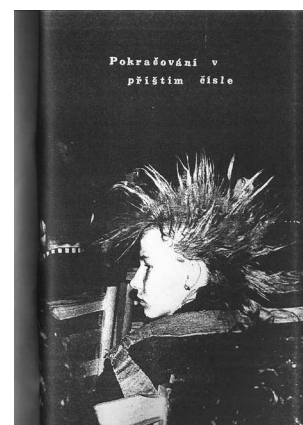
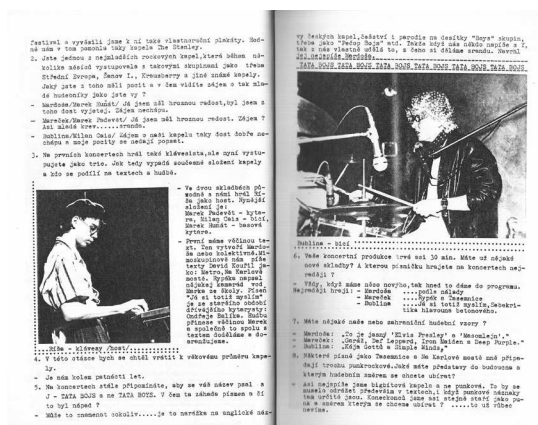
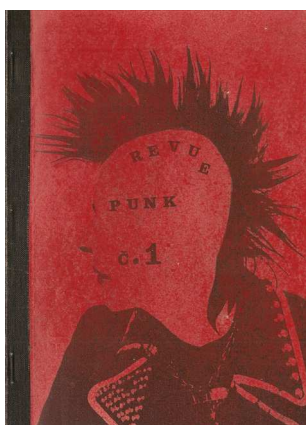
Obr. 44–45 Plagáty, ktoré vytvoril Karel Haloun.

Obr. 46 Extempore, ofset.

Hudobný plagát pre skupinu Extempore bol vytvorený anonymným autorom v roku 1990. Čierne asymetrické ručné písmo kontrastuje s výraznou oranžovou farbou v pozadí. Hlavný dôraz je kladený na centrálnu ilustráciu. Plagát značne vykazuje autorovu kresbebnú zručnosť a odlišuje sa tak od typického použitia novinových výstrižkov a fotografií.

4.3 Fanziny

Fanzin alebo zin (fanúšikovský magazín) je označenie pre subkultúrne periodikum z oblasti alternatívnej kultúry. Punkzin je zin súvisiaci s punkovou subkultúrou. Svojpomocne vydávané hudobné časopisy určené pre okruh sympatizantov undergroundového spoločenstva. Punk je často spájaný s jedným z prvých punkových fanzinov vôbec. Konkrétne sa jedná o newyorský

Obr. 47–49 Punkový fanzín Punk revue.

fanzin s názvom *Punk* – jeho prvé číslo vzniklo v roku 1976. V porovnaní so západným hnutím, československé punkové fanziny prenikali do obecných kultúrnych, politických a sociálne zameraných samizdatových revue. Vizualna stránka evokovala agresiu svojou neprofesionálnou

čiernobiela grafika, ktorá porušovala akékoľvek pravidlá čitateľnosti. Jednotlivé listy boli tvorené divokou technikou koláže s využitím rôznych kúskov novinových titulkov a fotografií. Písali sa ručne, alebo na primitívnych písacích strojoch a následne sa množili na kancelárskych kopírkach. Tu môžeme sledovať vzorový prípad, keď vďaka určitým technologickým nedostatkom vznikol výtvarný štýl. (Noga, 2012)

4.4 Českí a slovenskí výtvarníci

Na našom území sa vykryštalizovalo mnoho významných umelcov, ktorí svojim výtvarným počinom prispeli k vizuálnej stránke hudobnej subkultúry. Tvorba českých a slovenských výtvarníkov je kvalitatívne (v mnohých prípadoch) na svetovej úrovni.

4.4.1 Karel Haloun

* 30. 10. 1951 Praha, výtvarník

Karel Haloun je grafický designér a ilustrátor. Vyštudoval *Střední odbornou školu výtvarnou* (1967–1971) a *Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze* (1972–1978), kde od roku 2005 pôsobí ako pedagóg. V roku 2008 sa stal vedúcim ateliéru Tvorby písma a typografie a o dva roky neskôr bol menovaný na pozíciu docenta. Počas svojho štúdia sa venoval hlavne rockovej hudbe, čo zužitkoval vo svojej tvorbe. Zaoberá sa najmä grafickým designom, plagátovou tvorbou českých hudobných skupín. Pracoval na obaloch hudobných nosičov pre samizdatovú edíciu + - zvuk, Panton, Supraphon, Sony Music Bonton a mnoho ďalších. Už od dôb vysokoškolských štúdií má hudobná tematika v jeho práci významné postavenie. Tvorbe plagátov a hudobných

Obr. 50–51 Portréty 20. hudobníkov z rokov 2004–2009.

Obr. 52 Design obalu 25 Pecek.

obalov pre rokových hudobníkov sa začal venovať v polovici 70. rokov spoločne s fotografom Jaroslavom Prokopom. (Dar, 2012) Od roku 1996 tvorí autorskú dvojicu s Luďkem Kubínem, člen štúdia 3. dílna (www.tretidilna.cz). Je tiež nehrajúci člen skupiny Jasná páka / Hudba Praha. Známy je aj grafickou úpravou kníh, designom corporate identity, ilustráciou a voľnou grafikou. Za svoju prácu získal mnoho ocenení (Czech Grand Design, Grafika roku 2010 za portrét hu-

dobníka Mejly Hlavsy a opakovane bol ocenený v súťaži *Nejkrásnější česká kniha roku*). Je člen TypoDesignClubu a patrí medzi spoluzakladateľov tajného hudobného spolku Pornografičanka. Vystavuje na kolektívnych i samostatných výstavách. Z vytvorených hudobných obalov urobil výber a v roku 2007 usporiadal výstavu s názvom *Celých deset*. Kurátorsky sa podieľal na výstave hudobných plagátov *Husák trávu nekouřil* v roku 2009. Svoje uznanie našiel aj vo svete. Jeho práce sa nachádzajú v Centre Pompidou v Paríži, Toyama Poster Collection v Japonsku alebo v Galérii Huset v Aalborgu.

4.4.2 Jaroslav Prokop

* 12. 3. 1950 Brno, fotograf a pedagóg

Jaroslav Prokop je český fotograf a kurátor fotografických výstav. Je člen *Asociace profesionálních fotografů ČR* a nositeľ certifikátu QEP (Qualified European Photographer / kvalifikovaný európsky fotograf). V roku 1999 sa stal vedúcim ateliéru Reklamnej fotografie na Fakulte multimediálních komunikací Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, kde v súčasnosti pôsobí ako vysokoškolský pedagóg. Jeho fotografická práca sa sústreďuje na fotografie rockových a folkových koncertov. Diplomová práca (Pezinok 1976) je už od polovice 70. rokov jeden z najvýznamnejších záznamov hudobného diania u nás. Bol kmeňovým fotografom Junior klubu Na Chmelnici Praha. Na oba-

Obr. 53 Visací zámek.

Obr. 54 Michal Ambrož.

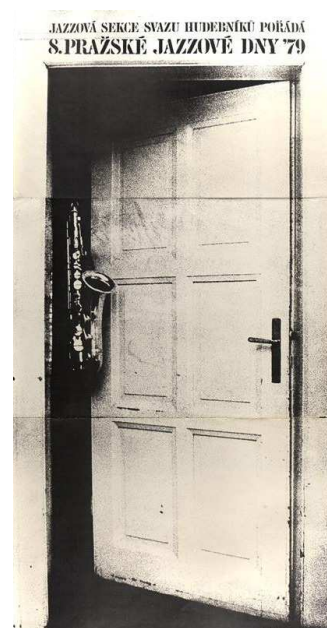
Obr.55 Spolupráca s Halounem
na albume Hudba Praha.

loch hudobných nosičov sa začali objavovať jeho portrétna fotografie hudobníkov. Môžeme ich označiť alternatívnym prúdom, keďže boli v kontraste s oficiálnym smerom. Dodnes sa výtvarne podieľa na tvorbe obalov hudobných nosičov, z ktorých mnohé vstúpili do histórie rockovej hudby. Významným prínosom je spolupráca s Karлом Halounom, na základe ktorej vytvorili niekoľko punkových plagátov a obalov dosiek. Kurátorsky pripravil viacero fotografických výstav doma i v zahraničí. V roku 2008 výstavu *Fotografie na obalech hudebních nosičů* v Paláci Akropolis, o rok neskôr výstavu s názvom *Muzikanti* a v roku 2017 vystavil už spomínanú prácu *Portrét jedného hudobného festivalu: Pezinok 1976*, na ktorej sa kurátorsky podieľal jeho dlhoročný kolega a kamarát, Karel Haloun.

4.4.3 Joska Skalník

*23. 3. 1948 Kolín, maliar a grafický designér

Joska Skalník bol spoluzakladateľ Jazzovej sekcie *Svazu hudebníků ČSR* (1970). Vytváral plagáty pre *Pražské jazzové dny* a stal sa ich kmeňovým výtvarníkom. Charakteristické pre jeho tvorbu sú čiernobiele fotoplagáty alebo kombinácia čiernobielej grafiky a typografie. Od roku 1991 sa venuje slobodnému povolaniu maliara a grafika. V súčasnej dobe sa zaoberá prezentáciou výtvarných techník – maľba, voľná grafika, koláže a objekty. V jeho tvorbe (poetická abstrakcia) prevláda modrá farba.

Obr. 56–57 Design plagátov na Pražské jazzové dny.

4.4.4 Jozef Gertli „Danglár“

*28. 1. 1962 Detva, maliar, ilustrátor a karikaturista

Jozef Gertli, známi pod prezývkou Danglár, je označovaný za kráľa slovenského komiksu. Vyštudoval Strednú umeleckopriemyselnú školu a potom VŠVU v Bratislave, kde študoval grafiku. Od skončenia VŠVU (1991) sa venuje komiksu a karikatúre. Dlhodobo pracoval ako kreatívec v reklamných agentúrach. Naposledy pôsobil na pozícii art directora v reklamnej agentúre Soria & Grey. Ilustroval približne 70 kníh, napríklad *Rivers of Babylon* Petera Pišťánka, vytvoril design knihy *Rozprávky pre neposlušné deti a ich starostlivých rodičov* Dušana Taragela, *Cybercomics* Egona Bondyho a mnoho ďalších. Navrhoval obaly hudobných nosičov s použitím jeho charakteristických ilustrácií pre kapely Buty alebo Zóna A. V posledných rokoch vystavuje predovšetkým veľké plátna, ktoré sú maľované jeho identickým štýlom ilustrácie. Vo svojich dielach často využíva známe kreslené postavičky (Mickey Mouse), logá svetoznámych firiem, cigár, nápojov, zbrane a ženy, ktoré kombinuje do nečakaných súvislostí. (Olič, © 2004)

Obr. 58 Booklet Nikto nevie jak to dopadne. Obr. 59 Logo kapely Zóna A.

Obr. 60 Pop art plagát.

5 VÝSKUM

Zatiaľ, čo prvá časť slúžila k tomu, aby oboznámila čitateľa s históriou a typickými znakmi punkovej subkultúry, táto kapitola je zameraná na jednotlivé kapely a ich autentické výpovede. Pomocou odpovedí sa snažím zmapovať a navzájom porovnať vzhľad punkovej subkultúry u nás, ktorý sa vymedzuje predovšetkým na grafický design. Pre účely výskumu som pokladala otázky niekoľkým punkovým kapelám z Česka a Slovenska. Otázky sú zamerané na vizuálnu stránku hudobnej skupiny. Oslovila som 20 kapiel, z ktorých so mnou väčšina komunikovala, no na otázky priamo odpovedalo 6. Počas výberu odpovedí zo šiestich respondentov do teoretickej práce som sa usilovala o pestrosť identít, preto sú zvolené kapely z troch dekád punkovej histórie.

5.1 Výskumné otázky

Cieľom práce je získať odpovede na nasledovné otázky:

1. vznik skupiny

Ako by ste vystihli kapelu jednou vetou?

2. tvorba názvu a loga

Akým spôsobom vznikalo logo kapely? Kto vytvoril výsledné logo (kapela alebo grafik)? Zasa-hovali ste do návrhu?

3. tvorba plagátov, použitie

Ako ste riešili tvorbu plagátov na koncerty? Vytvárali ste si ich sami alebo ste mali dohodnutého stáleho grafika?

4. hudobné nosiče

Dôležitou súčasťou kapely je nový album, je pre Vás rovnako dôležitý aj design obalu? Ako u Vás v kapele vznikajú obaly albumov?

5. klipy

Prikladáte veľkú váhu vizuálnej podobe videoklipov? Oslovujete pri tvorbe nových videoklipov profesionálov, alebo si spracúvate videá sami?

6. spolupráca s umelcami, kreatívcami

Spolupracujete aj s umelcami, designérmi, kreatívcami? Ak áno, hľadáte nový tím, alebo oslovujete niekoho, s kým už máte dobré skúsenosti?

7. fotky

V dnešnej dobe sú dôležitou súčasťou propagácie aj fotografie, dávate si záležať na tom ako budú Vaše fotky vo výsledku vyzeráť? Oslovujete profesionálneho fotografa? Popíšte ako vznikajú Vaše fotky. Zverejňujete fotky zo súkromných archívov?

8. web

Kto pre Vás tvoril web? Ako často aktualizujete webové novinky? Využívate pri tvorbe príspevkov pomoc grafika?

9. propagácia a sociálne siete

Využívate na propagáciu kapely aj sociálne siete? (Aké?) Vnímate sociálne siete ako dobrý spôsob viac sa zviditeľniť alebo udržiavať kontakt s fanúšikmi? Spravuje stránky na sociálnych sieťach niekto z členov kapely, alebo máte svojho administrátora?

10. image

Vystriedali ste počas svojho pôsobenia rôzne štýly obliekania či vizáže, alebo sa držíte striktnie jedného štýlu? Je na Vašom image niečo typické – ikonické? Ak áno, ako to vznikalo?

11. vplyv, inšpirácia

Odkiaľ čerpáte inšpiráciu pri tvorbe? Čo Vás najviac ovplyvnilo – čo na Vás vplýva pri tvorení nových vecí? (iné kapely a ich vizuál)

12. Ramones

Ovplyvnila Vás skupina Ramones? Ako sa to prejavilo na hudobnej a vizuálnej stránke kapely?

5.2 Rozhovor s kapelami

5.2.1 Zóna A

Zóna A je bratislavská punková kapela, ktorá vznikla v roku 1984 a úspešne pôsobí dodnes. Pozostáva zo štyroch členov, ktorých frontmanom je Peter Schredl, prezývaný Koňýk.

1. Pokleslá zábava pre odrastených adolescentov.
2. Ten trojuholník, myslím, vymyslel Danglár.
3. Plagáty som robil nejaké ja (Revo), ale väčšinou ich robí kdekto.

Obr. 61 Propagačný plagát.

Obr. 62 Fotografia z koncertu.

4. Áno, obal je takmer rovnako dôležitý. Vznikajú za účasti hlavne mňa a Koňýka.
5. Áno. Spolupracujeme výlučne s profesionálmi.
6. S umelcami sa snažíme nespolupracovať.
7. Oslovujeme vždy profesionálneho fotografa.
8. Ja sám som *holka pro všechno* takže robím plagáty, skladám hudbu a texty, booklety na CD aj LP a robil som aj návrh webu. Mám doma aj nahrávacie štúdio, takže som aj producent a zvukový inžinier Zóny A.

Obr. 63–65 Fotografie z archívu kapely Zóna A.

9. Využívame Facebook.

10. Nosíme radi sidovky a tričká. Ikonické asi nemáme nič.

11. Inšpiráciou sú nám hlavne neduhy spoločnosti v ktorej žijeme.

12. Ramones bola najlepšia kapela na svete. Je ťažké vyhnúť sa jej vplyvu.

Pomerne stručné odpovede zľahka nastienili charakter a vizuálnu stránku kapely. Väčšiu časť propagácie ako napríklad plagáty, booklety alebo spravovanie webu, či stránky na Facebook-u, si spravujú sami. Túto prácu má na starosti väčšinou gitarista kapely Martin „Revo“ Revický. Pri tvorbe klipov, fotografií a obalov hudobných nosičov, oslovujú vždy profesionálov.

5.2.2 Kýbel mačiek

Kýbel mačiek je mladá slovenská kapela, ktorú v roku 2010 založila skupina štyroch hudobníkov z Nitri. Postupom času sa zviditeľnili natoľko, že v súčasnej dobe koncertujú na veľkých festivaloch, kde sú stále viac žiadaní. Ľudí oslovuje ich zmysel pre humor, úprimný prístup a nadsádzka. Ako tvrdia na svojom blogu „Je ťažké byť zlá kapela, keď sme dobrá kapela“.

1. Kapela vznikla tak náhodne, že ani ona sama netušila, že existuje; objavila sa a začala si postupne uvedomovať samú seba.

2. S logom kapely nám pomáhala kamarátka Dominika Nagyová a.k.a. Stará Vražda, ktorá sa odjakživa venovala kresleniu, svoje práce má napríklad aj zavesené na DeviantArte. Oslovili sme ju, či by nám nenakreslila mačku, ktorú by sme mohli používať ako logo. Jej štýl by som definoval ako jednoduchý, priam mierne infantilný, ale na začiatok stačil aj takýto prvoplýn. Mačku sme doplnili nápisom vo fonte Strenuous, ktorý používame čiastočne až doteraz. Výberu fontov vždy predchádza dôsledné interné výberové konanie.

3. Plagáty neboli vytvárané jednotnou šablónou, vždy to závisí od jednotlivých koncertov. Ak sme mali napríklad šnúru s viacerými koncertmi, oslovili sme známeho (grafika), či by nám neurobil

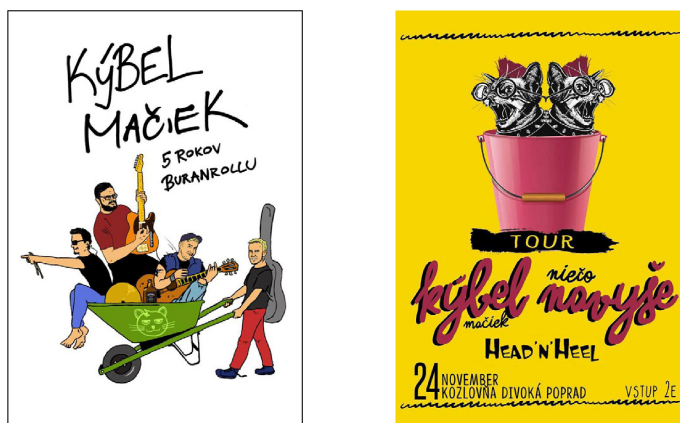

Obr. 66 Logo kapely.

Obr. 67–68 Diskografia kapely Kýbel mačiek.

jeden plagát na všetky koncerty turné. Ak sme mali koncerty jednorazové, obvykle mal plagát na starosti klub, príležitostne nás organizátor oslovil, aby sme mu plagát dodali my, a vtedy sme obvykle požiadali niekoho z našich spriaznených grafikov (Dominik Kopec, Matej Sekerka). V núdzovom prípade sme ten plagát vytvorili sami.

Obr. 69–70 Plagáty z turné.

4. Design albumu je samozrejme pre nás veľmi dôležitý. Napriek tomu, cover nášho prvého albumu môžeme zhodnotiť ako relatívne jednoduchý – zobrazoval mačku, ktorú sme používali ako logo, umiestnenú v strede albumu a k tomu názov albumu. Na zadnej strane sa nachádzala zložitejšia kresba s tracklistom. Cover mala na starosti kreslička, ktorá nám navrhla aj spomínané logo. Pri druhom albume sme už uplatnili zložitejší postup, hoci koncept zostal rovnaký – mačka v strede albumu, obkolesená názvom kapely. Tentoraz je však dizajn mačky a celého obalu oveľa vymakanejší, postaral sa oň jeden z našich gitaristov. Táto mačka sa stala aktuálnym logom kapely.

5. Klipom prikladáme veľkú váhu, v súčasnosti je to najsilnejší nástroj imidžu kapely. Úplne prvý klip sme si točili vlastnými silami, následné dva nám točili profíci. Nemáme však jednotný štandard pri točení – napr. klipy z nového albumu nám zatiaľ točili iba kamaráti-poloprofesionáli, na klip vo vyššom štandarde zatiaľ čakáme.

Obr. 71–72 Animovaný klip Ukáž mi kozy.

6. Akonáhle si niečo nevieme urobiť sami, automaticky oslovujeme kvalifikovaných ľudí zvonka. Okrem spomínanej kresličky spolupracujeme s jedným výtvarníkom, ktorý nám príležitostne pripravuje kreslené obrázky a ilustrácie (ako napríklad aj do plánovanej knihy). Okrem toho spolupracujeme aj s animátorkou, ktorá má na svedomí napríklad animovaný klip na pesničku *Ukáž mi kozy*.

7. Musím sa priznať, že naposledy sme regulérne fotenie absolvovali v roku 2012 a materiál z tohto fotenia občas používame aj dnes. Najali sme si známeho fotografa, ktorý nás fotil v interiéri známeho klubu v Nitre. Okrem toho obvykle používame fotky z koncertov, pokiaľ ich fotí nejaký profesionálnejší fotograf – o fotky zo živého hrania nemáme núdzu a často ich zverejňujeme. V dohľadnej dobe si však budeme musieť zadovážiť profesionálne promo fotky podobne ako tie z roku 2012.

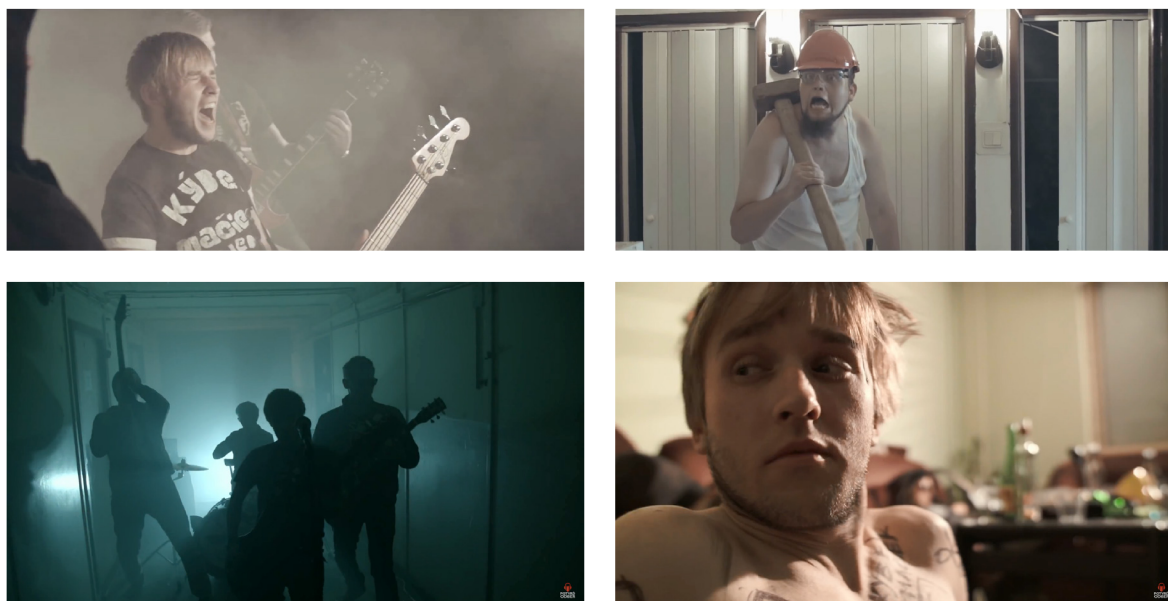
Obr. 73–74 Promo fotky kapely.

8. Čo sa týka webovej stránky, funkčnú stránku aktuálne nemáme, momentálne je jedna v štádiu riešenia. Predpokladáme, že jej dizajn bude jednoduchý a účelný pre dobro rýchlej navigácie. Pred komunikáciu s fanúšikmi využívame predovšetkým profil na Facebooku.

9. Sociálne siete sú momentálne najefektívnejším spôsobom komunikovania s fanúšikmi. Prostredníctvom našich profilov zverejňujeme informácie o aktivitách kapely, či už vypúšťame novú tvorbu, klipy, chystáme koncerty alebo iné zaujímavosti. Využívame predovšetkým Facebook a Instagram.

10. Kedysi boli pokusy o akýsi spoločný prvok v rámci odevu a podobne, ale nič z toho sa neuskutočnilo. Je to na každého vkuse, ako vyzerá – preferujú sa tričká s hudobnými motívmi, košeľe, farebné nohavice, k tomu „rocková“ obuv ako conversy či steely. Dá sa povedať, že každý člen má svoj vlastný ikonický štýl – napríklad bubeník počas koncertov nosieva slnečné okuliare.

11. Inšpirácia prichádza priamo zo životných situácií, stačí občas započuť nejakú hlášku a okolo nej sa dá vystavať celá pesnička. Tvorba môže tiež prichádzať z pasívnych zdrojov – kníh, článkov, inej hudby. Čo sa týka vizuálnych zdrojov, nikdy sme sa po nikom nesnažili opakovať a ani sme

Obr. 75–78 Ukážka klipov.

si nikdy nepovedali, že chceme byť ako niekto. Všetci štyria členovia máme aj celkom rozmanité hudobné preferencie, takže nedá sa povedať, že by sme všetci boli inšpirovaní tým istým štýlom, či už hudobným, alebo vizuálnym.

12. Myslím, že nás hudba samotných Ramones ovplyvnila iba okrajovo. Ide o jednu z priekopníckych kapiel punku a prispela k definovaniu tohto žánru, avšak my sme k takémuto *protopunku* nikdy príliš neinklinoval, ani ho zásadne nepočúvali. Ramones nás ovplyvnili asi do takej miery, ako každého fanúšika rockovej, resp. gitarovej hudby.

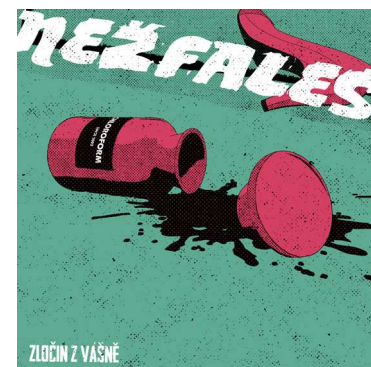
Vizuálny štýl má kapela Kýbel mačiek dôkladne prepracovaný a tejto problematike prikladá veľký význam. Spevák kapely Tomáš „Bilčo“ Billik odpovedal na otázky naozaj jasne a zmysluplne. Najviac sa skupina zameriava na vizuálnu stránku klipov, ktoré im vytvárajú profesionáli. Obľubujú animácie a ilustrácie, čo je identifikovateľné aj na ich logu s hlavou mačky. Táto pomerne mladá kapela má už vybudovaný svoj charakteristický a ľahko identifikovateľný štýl.

5.2.3 Nežfaleš

Nežfaleš je česká punková skupina z Prahy založená v roku 2002. Aktuálnu zostavu kapely tvoria štyria hudobníci. Ich textár, frontman a jediný stály zakladajúci člen je Radek Šedivý.

1. Doživotně odsouzení k výletům do vašich měst.

2. Název vzniknul tenkrát před prvním koncertem, kdy už byla nutnost se nějak jmenovat a nikdo nebyl schopný s ničím přijít. Z *provizorního* názvu Nežfaleš se pak stal název oficiální a dodnes si jsem vědom toho, že je to název veskrze krkolomný a podivný. Typů loga jsme za těch 15 let vystřídali víc. To které používáme nejdéle a v různých úpravách vlastně dodoteď, tuším tenkrát vytvořil náš kamarád, grafik a tatér Jimba a měl v tom naprosto volnou ruku.

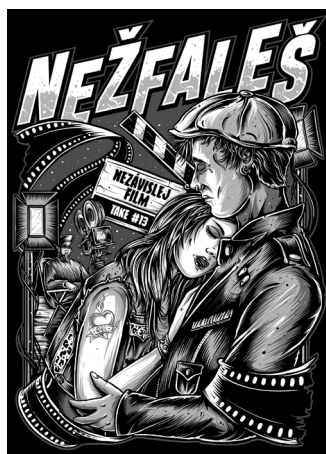

Obr. 79–80 Diskografia s použitím loga kapely.

3. Nějaký muštr jsme nikdy neměli. Prostě byl koncert, tak se udělal plakát, nebo pořadatel nějaký spáchal. V punku se meze nekladou, takže za ta léta jsme se ocitli na spoustě různých povedených i méně povedených plakátech. Snažím si je všechny schovávat aspoň v elektronické formě.

4. Design obalu alba je určitě důležitý. Svěho času obal i vlastně desky prodával, což s poklesem prodeje fyzických nosičů a nástupu Spotify, iTunes atd. sice trošku odpadá, ale dobře je ta důležitost vidět třeba na vinylech. Velký formát *asfaltové* desky může tvořit z obalu alba v podstatě obraz, umělecké dílo.

Většinou o nich nemáme jasnou představu nebo vizi. Dřív se nám líbilo, když byla na obalu pěkně stylizovaná fotka kapely a stačilo to, teď už máme radši graficky vyvedené obaly, obrázky atd. No a to pak musí nastoupit většinou někdo z našich sprátených grafiků.

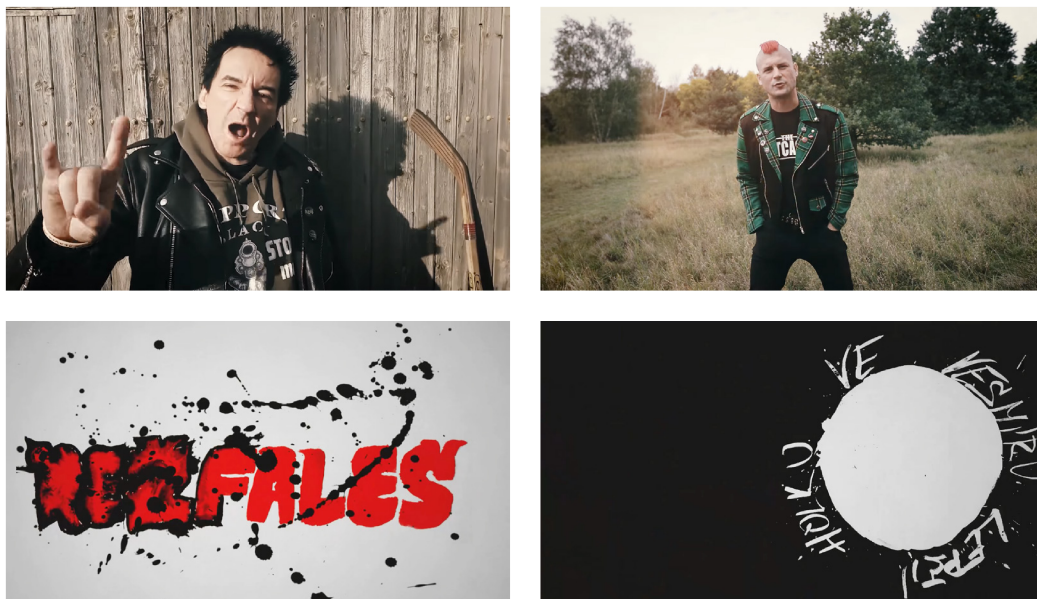
Obr. 81 Potlač na tričko.

Obr. 82–83 Plagáty z koncertov kapely.

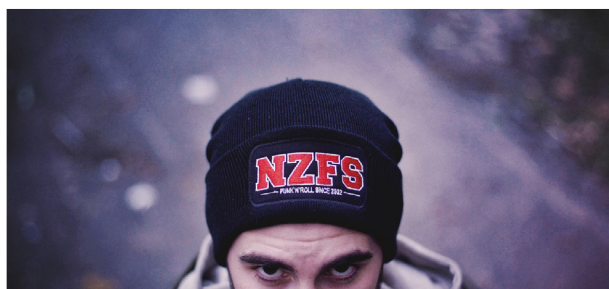
5. Tak určitě je pro nás vždy zájmem, aby klip vypadal pěkně. Nemáme moc rádi nějaká příběhová videa, nebo respektive, je u nich často hrozně tenká linie mezi tím, kdy to vypadá dobře a kdy už směšně. Osobně s tím nemáme moc dobrou zkušenost, lépe nám fungují klipy à la sestřihy z koncertů, ze studia, ze zkušebny... ale to se samozřejmě nedá dělat donekonečna. Nejdůležitější je obecně vždy ten nápad, to je gró klipu, kolikrát to třeba může být jednoduchá, levná *blbost* a funguje to.

Obr. 84–87 Ukázky klipov.

Většinou se snažíme točit videoklipy s někým, kdo tomu rozumí, ale třeba kdysi jsme si koupili z druhé ruky kapelní kameru a klip *Úspěch* jsem třeba stříhal pak dokonce sám! DIY forever!

6. Jsme ochotni ke spolupráci s kýmkoliv, s kým nám to přijde smysluplné, s kým si sedneme a jehož práce se k nám hodí. Když pomínu již zmíněné grafiky, kteří s námi spolupracují dlouhodobě jako je Woody, Robert Harvánek nebo Jimba, dělali jsme třeba s osobitou výtvarnicí Ester kolekci dámských tašek s úryvky z našich textů nebo různé vyšívané vychytávky, jako nášivky, mikiny, kulichy s kamarádem Culdou.

Obr. 88 Reklamný produkt z eshopu s názvom kapely.

7. Myslím, že nijak přehnaně, ale samozřejmě dobrá promo fotka je dobrá promo fotka. Vždycky jednou za čas si řekneme, že to chce zas nějakou aktuální kolekci, pokud usoudíme, že jsme víc stloustli nebo zhubli nebo zkrásněli... Nemusí to být vyloženě profesionál, může to být i prostě fanda do focení, ale samozřejmě aspoň základní pojem o práci s foťákem by mít měl. Zveřejňujeme různé fotky z cest, ze zákulisí, z koncertů i třeba od lidí... celkem pravidelně. Dneska tě může každý vyblejsknout jak chce a při čem chce a zveřejnit to kde chce, takže občas to může být trochu napínavé.

8. Tu aktuální a nejlepší podobu našeho webu tvořil náš kámoš a webmaster Sherpa. V dobách facebooku, instagramu atd. beru webové stránky spíš jako takovou vizitku kapely... nemusí být

Obr. 89–90 Promo fotografie kapely Nežfaleš.

denně aktualizované, ale měly by být obsahově nadupané a takové se je snažíme mít i my! Koncerty, poctivá diskografie včetně odkazů na recenze alb, různé články a rozhovory, odkazy na videa, shop... To ani ne, vložit příspěvek na web umím naštěstí i já.

9. Jasná věc, myslím, že bez nich to ani v současném světě nejde. Máme profily na Facebooku a na Instagramu, které pravidelně aktualizujeme, protože je to hlavně o té interakci s fanoušky. Je to rychlejší, aktivnější. Pamatuji doby, kdy před x lety frčely různé „guest booky“ na stránkách kapel, pak hodně jel Bandzone... jo, kde ty časy jsou. Máme to rozdělené, já spravuji Facebook a náš basák Moucha má na starosti Instagram.

10. Tak úplné začátky kapely byly takové, řekl bych imageově neuchopené. Každý měl rád něco trošku jiného, nebo si byl na sebe ochoten vzít často velmi podivné modely, což bohužel platilo i o mě. Nutno ale také zdůraznit, že v letech 2002, 2003 byla prostě jiná doba. Nebylo to jako dnes, že koukáte na promo fotky nové mladé kapely a ta je vystajlovaná jak blázen, na pódiu má ty správné postoje i hadry a přitom je klukům 16 let a fungují 2 měsíce. Ani internet tenkrát nebyl zdaleka tak rozšířený a nadupaný, abychom mohli kopírovat zahraniční vzory, nevěděli jsme kolikrát ani, kde ty správné ohozy, které se nám líbili, sehnat. Někdy od roku 2005 už se to formovalo do té streetové image, kterou držíme víceméně dodnes... i když samozřejmě, jak člověk stárne, nemusí být kolikrát už samá placka nebo nášivka. Já sám střídám různé verze outfitů i pokrývek hlavy a asi mě to nikdy nepřestane bavit před odjezdem na koncert u zrcadla řešit. Ikonické bych neřekl

11. Dřív asi z našich oblíbených kapel, teď už chodí tak nějak sama. Už nám to ani nepřijde, za ty roky si člověk osvojil různé postupy, ví, co by mohlo fungovat. Myslím, že nijak extra nekalikulujeme, ale po těch 15 letech už jsme vlastně inspirací i sami sobě.

12. Určitě! Ramones ovlivnili obrovskou masu kapel, u spousty by to člověk možná ani neřekl. Dodnes máme rádi jejich údernost, melodičnost a smysl krátkého sdělení. Jak říkali, kdo se neumí vyjádřit do 3 minut, ten ať drží hubu. V hudební stránce asi podvědomě dost, protože všichni kytaristé, kteří kapelou prošli, měli Ramones rádi. Nic cíleného, ale v tvorbě se ti vždycky projeví nějakým způsobem to, co jako posluchač nasaješ. Kdysi jsme hrávali i cover otřepané klasiky

Blitzkrieg Bop. Vizually se to myslím neprojeví, pokud nepočítáš, že si občas pořídíme nebo ze skříně vytáhneme křiváka.

Česká kapela Nežfaleš má v punku jasno a to sa odzrkadľuje aj na grafickom prevedení ich albumov, plagátov a klipov. Snažia sa spolupracovať s odborníkmi, čo im prináša pozitívne ohlasy. Majú radi komunikáciu a interakciu s fanúšikmi, preto využívajú rôzne sociálne siete. Propagácia kapely funguje aj prostredníctvom ich stránky, kde majú aj svoj eshop s reklamnými predmetmi.

6 KNIŽNÝ DESIGN

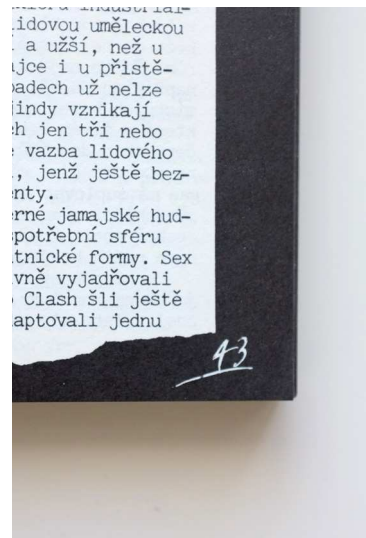
Kniha ako tvrdí Tobolka (1949) patrí medzi najúčinnejšie, najtrvalejšie a najstaršie vyjadrovacie prostriedky ľudských myšlienok a citov. To platí po stránke obsahovej, tak aj ako výrobok s výrazom svojej doby a prostredia. Pôsobí aj vtedy, keď už jej autori nežijú. Je zrkadlom kultúrnej vyspelosti svojich predkov a národov. Je prínosom jednotlivcov, ale aj celého ľudstva.

6.1 Knihy o punku

Na trhu je množstvo kníh zaoberajúcich sa témou punkovej subkultúry. Táto kapitola obsahuje výber niekoľkých ukážok knižného spracovania subkultúr na našom území. Zároveň zahŕňa rozbor jednotlivých kníh z pohľadu grafického designéra.

6.1.1 Excentrici v přízemí

Kniha je označovaná ako prvý oficiálny prehľad československej hudobnej scény. Mapuje časť novej vlny a taktiež časť alternatívnej scény 80. rokov. V knihe je spracovaných 46 kapiel, ktorým je venovaná vždy samostatná kapitola. Grafické spracovanie Karla Halouna odpovedá dobe vzniku. Jednotlivé strany sú stvorené ručne za pomoci kopírky. Haloun používa techniku koláže vytvorenú z čiernobielych fotografií skupín, rôzne ich pretrháva a vrství. Všetky texty sú na mieru prepisované na písacom stroji, čo zachováva autenticitu a originalitu tohto štýlu. Výrazný prvok je aj paginácia, keďže každé číslo strany je napísané ručne. Celková farebnosť vnútorných stránok je čiernobiela, doplnená o výraznú červenú farbu. Maľovaný motív na obálke trochu pokrívá v porovnaní s trefnými ilustráciami v obsahu knihy, a zároveň pestrá farebnosť v názve nekorešponduje s celkovým štýlom. Veľký kontrast tiež zohráva nesprávne zvolený materiál (lamino), ktorý sa po čase vlní, odlepuje a lúpe – knihu tým dehonestuje, ale naopak vo vnútri je použitý veľmi príjemný recyklovaný matný papier. Aj cez všetky deficity, sa dá táto publikácia aj po takmer 30. rokoch označiť ako veľmi vecná, kvalitná a originálna, či už po obsahovej alebo grafickej stránke.

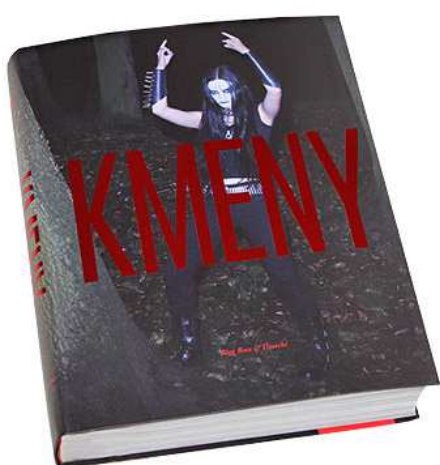
Obr. 91–96 Ukázka knihy Excentrici v přízemí.

Bibliografické údaje: žánr: literatura náučná / umenie; autor obálky: Karel Haloun; vydané: 1989 (1. vydanie); nakladateľstvo: Panton; počet strán: 270; edícia: Impuls; väzba knihy: brožovaná (paperback); rozmer: 14,5 × 20 cm.

6.1.2 Kmeny

Kniha o súčasných mestských subkultúrach a ich vizuálnom štýle. Vladimír 518 predstavuje prostredníctvom textov a fotografií aktuálnu podobu pražských komunit, kde jednu kapitolu s názvom „Rock’n’roll forever!“ venoval punku. Bolo zmapovaných 26 komunit a na spracovaní sa podieľalo viac ako 25 autorov. Príslušníkov jednotlivých kmeňov zachytil v ich autentickom prostredí fotograf Tomáš Souček. Kniha obsahuje viac ako 300 farebných fotografií mapujúcich životný a vizuálny štýl vybraných subkultúr. Každá kapitola je rozdelená dvojstranou s výraznou typografiou. Následne je zástupný text riešený v jednom odstavci siahajúci cez celú stránku, ktorý je zarovnaný na ľavý okraj s použitím odstavcových záraziiek. Zmena layoutu nastáva v časti, kde

Obr. 97–100 Ukážka knihy Kmeny.

sú použité rozhovory. Text je prehľadne rozdelený do dvoch stĺpcov, otázky majú výraznejší rez a dlhšie odpovede zostávajú v základnom reze. Farebné fotografie pre ich lepšie vyznenie sú pomerne veľké, umiestnené na spadávku a niektoré menších veľkostí dopĺňajú textové časti. Kniha

Kmeny predstavuje harmóniu kvalitnej formy a obsahu. Získala viacero ocenení a aktuálne je stále veľmi vyhľadávaná.

Bibliografické údaje: žáner: ostatné / umenie a fotografia; autor: Souček Tomáš, Veselý Karel a Vladimír 518; vydané: 2011 (1. vydanie); nakladateľstvo: BIGGBOSS; počet strán: 520; väzba: brožovaná; rozmer: 20 × 28 cm.

6.1.3 Křičím: „To jsem já.“

Príbehy českého fanzinu od 80. rokov po súčasnosť. Knižná publikácia prvýkrát ponúka čitateľovi prieskum českých fanzinov, čiže neoficiálnych amatérskych a fanúšikovských časopisov. Ponúka príbehy rôznych nadšencov, ktoré sú radené do 7 kapitol podľa zamerania. Jedna z nich je venovaná Hardcore punku. Kniha je unikátna archívna dokumentácia, pretože fanzinova kultúra v našom prostredí nie je vôbec zmapovaná. Profesionálne grafické spracovanie podčiarkuje výnimočnosť knihy. Veľmi vkusne a moderne zvolená typografia je koncipovaná do dvoch stĺpcov,

Obr. 101–104 Ukážka knihy Křičím: „To jsem já.“

Obr. 105–106 Ukážka knihy Křičím: „To jsem já.“

vďaka ktorým sa prakticky začleňuje aj anglický preklad textu. Layout má veľmi malé, no citlivo zvolené trendy okraje. Výrazná žltá doplnková farba príjemne žiari na začiatku každej kapitoly. Knižné spracovanie na kvalitnej úrovni s použitím netradičnej švajčiarskej väzby dotvára aj bezchybný bio papier s jemným nádychom maslovej farby. Tento výnimočný počín z pomerne neprebádanej oblasti kultúry posúva hranice kvality knihy a preto bola tento rok nominovaná v súťaži *Nejkrásnější česká kniha roku*.

Bibliografické údaje: žáner: sci-fi / fantasy; autor: Adamovič Ivan, Hroch Miloš, Kolářová Jitka, Nanoru Michal, Palák Viktor, Švelch Jaroslav, Tesař Antonín a Turek Pavel; vydané: 2017 (1. vydanie); nakladateľstvo: PageFive; počet strán: 230; väzba: brožovaná; rozmer: 17,5 × 24,5 cm; jazyk: český, anglický.

6.1.4 Zde jsou psi

Kniha o vizuálnej kultúre českej klubovej scény. V minulosti sa neprebádané miesta na mapách označovali varovaním „zde jsou lvi!“. Autori knihy sa domnievajú, že za biele miesta v kultúre môžeme označiť napríklad vizuálny štýl českej nezávislej hudobnej scény. Doposiaľ nezmapované teritória umiestnené do pomerne veľkej knihy sú akýmsi mixom farieb, fotografií, textov a ilustrácií. Paradoxne však držia jeden vizuálny štýl, i keď každá strana je originál s rôznymi špecifikáciami. Výrazná typografia na obálke súvisí s použitím titulkov ku každej hudobnej skupine vo vnútri knihy. Drobný chlebový text však častokrát prebije fotografia a stáva sa nečitateľný. Otvorený chrbát knihy sa stotožňuje s alternatívnou témou práce a zvolená väzba je praktická aj pri listovaní jednotlivých stránok. Kniha zaujme predovšetkým svojou obrazovou pestrosťou.

Obr. 107–109 Ukážka knihy Zde jsou psi.

Bibliografické údaje: žánr: ostatné / umenie a fotografia; autor: Nanoru Michal a Overstreet, Martina; vydané: 2010 (1. vydanie); nakladateľstvo: Yinachi; počet strán: 262; väzba: brožovaná; rozmery: 23 × 31 cm.

II PRAKTICKÁ ČASŤ

7 PANK!

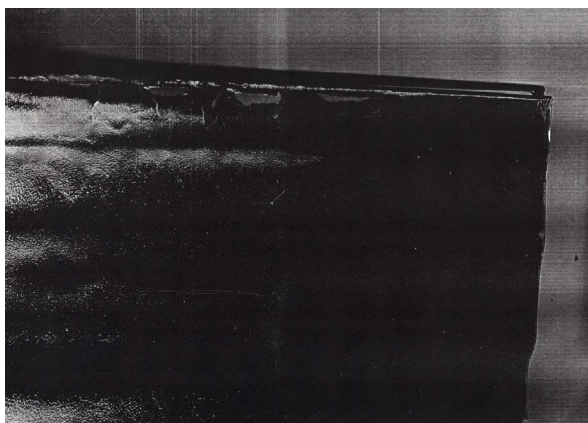
Cieľom mojej bakalárskej práce bolo vytvoriť knihu zameranú na vizuálnu stránku českých a slovenských punkových kapiel. Veľkou inšpiráciou mi je hlavne moja rodina. Vďaka nej som si vybrala túto tému, ktorá mi je blízka už od útleho veku. Zároveň je pre mňa dôležité darovať kúsok svojej dlhodobej práce svojim najbližším.

7.1 Koncept

Obr. 110 Použitie pásky v logu skupiny Plexis.

Vybrala som si českú a slovenskú punkovú scénu, pretože vizuálna stránka tejto subkultúry ešte nebola knižne spracovaná. Zmapovala som kapely, ktoré sú v kontexte tejto témy zásadné a zároveň sa dotýkajú rôznych časových úsekov od počiatkov punku u nás, až po súčasnosť. Kniha je určená bežnému nezainteresovanému človeku, ako aj fanúšikom a nadšencom tohto hudobného štýlu. Čitateľ by mal byť vtiahnutý do života punkových kapiel, dozvedieť sa o ich existencii, textoch piesní, no hlavne prebádať ich image, fotografie, vizuál plagátov a obalov hudobných nosičov.

Obr. 111 Textúra skenovania.

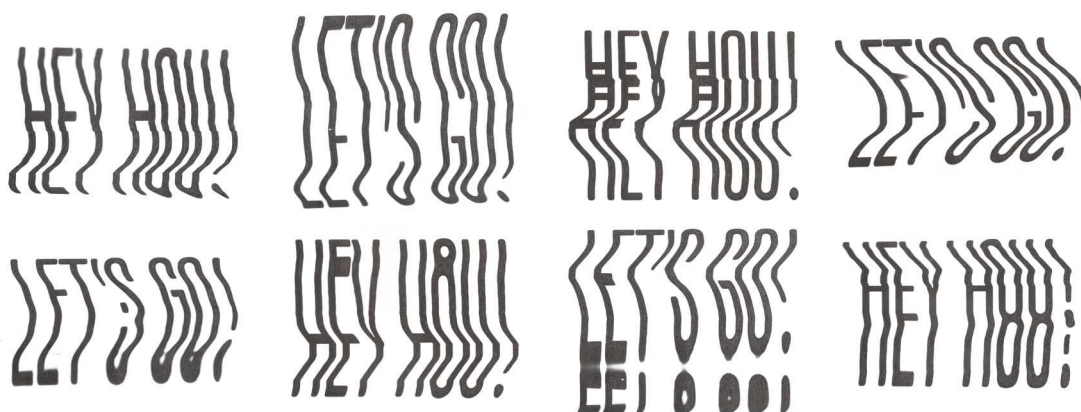

Obr. 112 Pretrhávané fragmenty loga.

Obr. 113 Využitie techniky sprejovania cez šablónu.

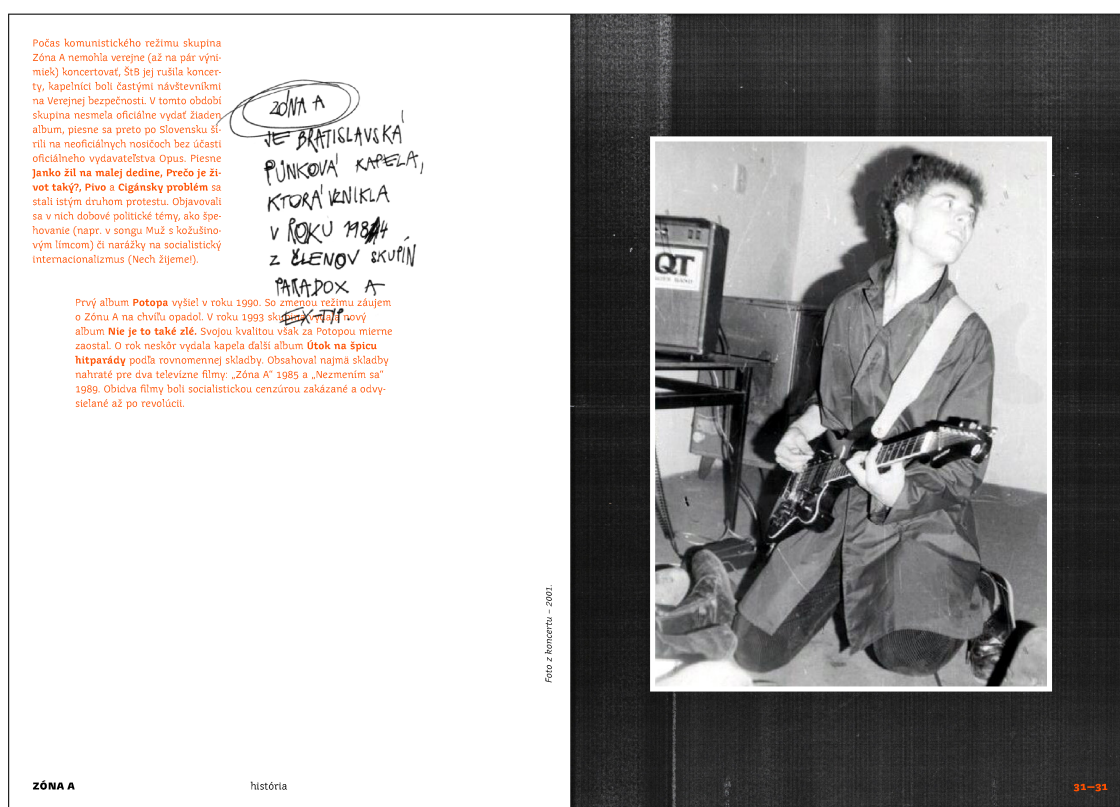
Kľúčové pre moju prácu bolo začlenenie do jednotného knižného designu techniky a materiály asociujúce pôvodné riešenie punkových tlačovín. Hlavným inšpiračným zdrojom mi boli fanziny a skúmanie pracovných postupov. Zvolila som si niekoľko charakteristických prvkov, ktoré sa budú v knihe opakovať, a vytvorila tak jednotný štýl. Napríklad ide o použitie semitrSPARENTNEJ pásky vrstvenej cez seba, nasprejované prvky cez šablónu, natrhané časti papiera alebo naskenované textúry s priznaním chýb skenera. Skeny využívam primárne a snažím sa o grafický presah. Rôzne posúvanie a prekryvanie skenovaných matric utvára nové obrazce, čo sa dá pokladať za určitú alternatívu experimentálnej grafickej techniky. Každá strana má byť riešená individuálne a tvoriť tak samostatný originálny *plagát*.

Obr. 114 Experimenty s grafickým stvárnením textov.

7.2 Layout

Kniha je rozdelená do nasledovných kapitol. Prvá kapitola obsahuje stručné oboznámenie s vývojom punku u nás, predstavuje typickú image punkérov doplnenú fotografiami. Každá nasledujúca kapitola sa osobitne venuje vybraným kapelám, ktoré sú radené podľa doby vzniku. Tieto časti majú jednotnú štruktúru viditeľnú aj v päte stránky: história, členovia, diskografia, texty piesní a prípadne rozhovor. Fotografie zohrávajú v knihe dôležitú úlohu, preto je na ne kladený dôraz. Rôzne kombinované fotografie vytvárajú koláže alebo sú kolorované oranžovou farbou.

Obr. 115 Ukážka layoutu.

V celej knihe je použitá jedna rodina písma Juvenis od Storm Type Foundry. Výborne sa hodí na chlebový text, je čitateľné aj v malých veľkostiach, pôsobí kompaktno. Zároveň zaujme oko aj ako titulkové písmo špeciálnou kresbou a serifmi. Dvojstĺpcová sadzba je rozohraná rôznym zarovnaním odstavcov (do bloku a na ľavý okraj). V päte ľavej strany sa objavuje názov skupiny a téma, ktoré sa dynamicky menia vzhľadom na obsah. Čo sa týka paginácie, nachádza sa vždy na pravej strane a je zapísaná dvomi číslicami spojenými em pomlčkou.

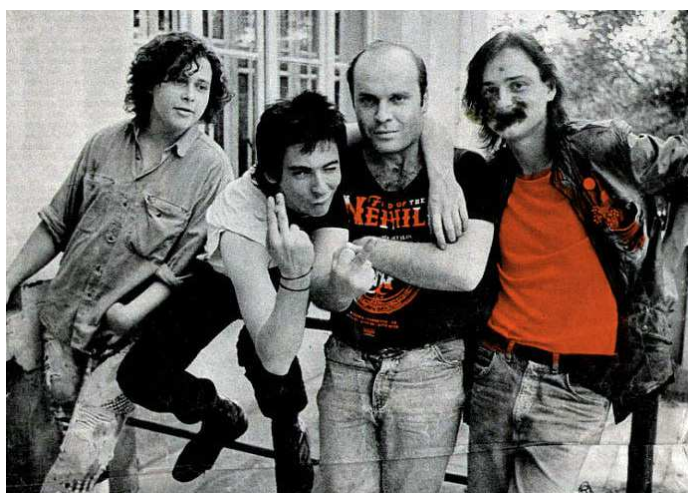
V layoute knihy sú volené pomerne malé okraje, ktoré navodzujú moderný charakter. Naopak z vnútornej strany je ponechaný väčší priestor, čo vytvára príjemný kontrast a prácu s čistou plochou. Formát knižného bloku je 165 x 235 cm na výšku. Zvolený formát knihy je usporiadaný pre čítanie kdekoľvek (na festivale, v autobuse, v krčme), keďže sa pohodlne drží aj v jednej ruke. Pôsobí intímnejším dojmom na rozdiel od veľkoformátových neosobných encyklopédií.

Obr. 116 Font Juvenis.

Celá kniha je spracovaná v čiernobielym prevedení s použitím jednej doplnkovej výraznej farby. Konkrétne je použitá žiarivá oranžová farba, ktorá príjemne dotvára čiernobiele fotografie a grafiku. Oranžové sú aj zástupné texty.

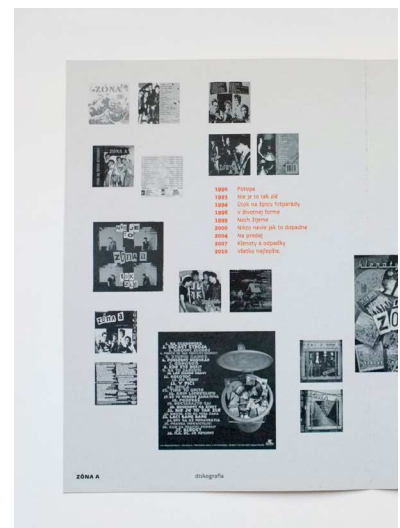
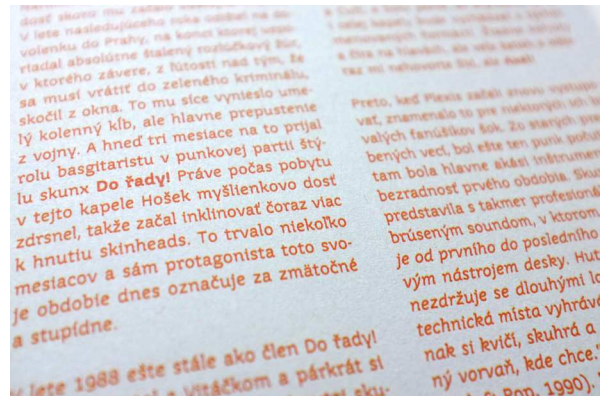
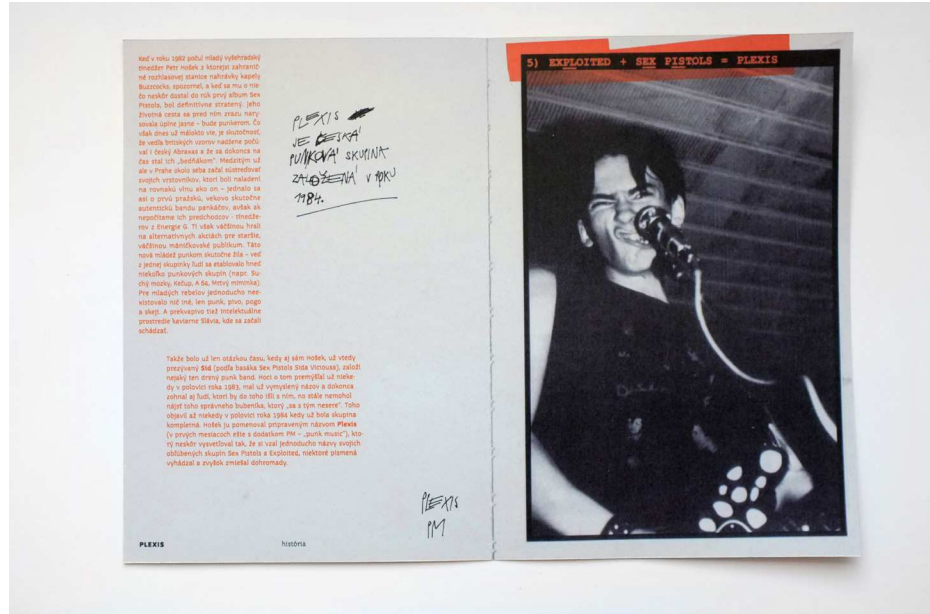

Obr. 117 Kolorovaná fotografia skupiny Plexis.

7.3 Dokončovacie práce

Knižná väzba ako aj samotná obálka má pôsobiť surovo a z toho dôvodu je použitá ručne viazaná koptická väzba s otvoreným chrbtom. Čitateľ tak už od prvého pohľadu tuší charakter a farebnosť na priereze chrbta a šitia knihy. Tento druh väzby je veľmi praktický a umožňuje úplné otvorenie stránok bez toho, aby sa samovoľne zatvárali. Celý projekt dostal názov *Pank!*. Je to určitý odkaz na typickú punkovú kapelu Visací zámek alebo jednoducho fonetický zápis tohto cudzojazyčného slova. Toto pomenovanie sa objavuje aj na obálke. Aj v tomto prípade je aplikovaná technika skenovania.

PUNK!

Obr. 118–123 Prvé tlačené dvojstrany.

ZÁVER

V prvej časti teoretickej práce som zmapovala subkultúru punk, obzvlášť na území dnešného Česka a Slovenska. Tu bolo naozaj dôležité objasniť aj vplyv zo zahraničia a históriu punku všeobecne, ktorá mala veľký význam pri vzniku tejto subkultúry u nás. Druhá fáza približuje čitateľovi špecifický vizuálny punkový štýl. Bližšie znázornenie vizuálu v reálnych podmienkach dopomáha zrealizovaný výskum. Cieľom štúdia vybranej subkultúry je okrem lepšieho pochopenia zmyslu ideológie, hlavne poukázať na to, akú dôležitú úlohu zohráva v tomto smere grafický design.

Nadobudnuté vedomosti som následne využila v praktickej práci – pri tvorbe knihy. Kniha je v súčasnej dobe, aj na vzdory digitalizácie, veľmi aktuálne a stále vyhľadávané médium. Knižné spracovanie punkovej subkultúry a najmä jej vizuálna forma, doposiaľ v našom prostredí nebola zmapovaná. Aj z tohto dôvodu môže čitateľovi poskytnúť nový zážitok a vzbudiť záujem i nezainteresovaného jedinca. V knihe nájde vybrané kapely, ich texty piesní, plagáty, obaly platní a dozvie sa aj ako vznikali.

Book's not dead.

ZOZNAM POUŽITÉJ LITERATURY

Dar, 2012: A.K.A. Husák trávu nekouřil = The gift : Husák did not smoke dope : Místodržitelství palác Moravské galerie v Brně 22.6.-28.10.2012 : [katalog. Brno: Moravská galerie v Brně. ISBN 978-80-7027-251-0.

EHRENBERGER, Marek, 2010. 1. Teoretická část: Vývoj designu alb gramofonových desek jednotlivých hudebních žánrů 2. Praktická část. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 70 s. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10563/12489>. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta multimediálních komunikací, Ústav reklamní fotografie a grafiky. Vedoucí práce Haloun, Karel.

EVANS, Mike, 2016. Vinyl: umění výroby desek. Přeložil Michael TALIÁN. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7529-126-4.

FUCHS, Filip, 2002. Kytary a řev aneb co bylo za zdí. Říčany u Brna: Papagájův Hlasatel.

HEBDIGE, Dick, c1979. Subculture: the meaning of style. New York: Routledge. New accents. ISBN 0-415-03949-5.

HEBDIGE, Dick, 2012. Subkultura a styl. 1. vyd. Praha: Volvox Globator/Dauphin. ISBN 978-80-7207-835-6.

KNOBLOCH, Iva a Radim VONDRÁČEK, ed., 2016. Design v českých zemích 1900-2000: instituce moderního designu. V Praze: Academia. ISBN 978-80-200-2612-5.

KOLEŠÁR, Zdeno, 2006. Kapitoly z dějin grafického dizajnu, Slovenské centrum dizajnu. ISBN: 80-968658-5-4.

MAREŠ, Miroslav, 2003. Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Brno: Barrister & Principal.

NOGA, Pavel, 2012. Dějiny grafického designu II: Projekt č. reg. CZ.1.07/2.00/28.0246. Ostravská univerzita v Ostravě.

ORAVCOVÁ, Anna, KOLÁŘOVÁ, Marta, ed., 2011. Revolta stylem: hudební subkultury mládeže v České republice. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-060-5.

PIXOVÁ, Michaela, 2011. Český punk za oponou i před oponou. 2011. Pp 45-82. In KOLÁŘOVÁ, Marta ěed.ě. Revolta stylem. Hudební subkultury mládeže v České republice. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-7419-060-5.

SMOLÍK, Josef, 2010. Subkultury mládeže: uvedení do problematiky. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2907-7. NOGA, Pavel, 2015. Dějiny grafického designu, Masarykova univerzita v Brně. II ISBN: 978-80-210-8063-8

ŠIMČÍK, Stanislav, 2006. Paradoxy vývoje hnutí punk a skinheads. Filozofická fakulta Prešovské univerzity v Prešove.

TOBOLKA, Zdeněk Václav, 1949. Kniha: její vznik, vývoj a rozbor. Praha: Orbis.

VANĚK, Miroslav, 2002. Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu. Praha: Votobia. ISBN 80-7220-124-7.

VLČEK, Josef a Aleš OPEKAR, 1989. Excentrici v přízemí: (nová vlna v Čechách - příběh dušičkový). Praha: Panton. Impuls (Panton).

ISBN 80-86598-45-4.

518, Vladimír a Karel VESELÝ, 2011. Kmeny: [současné městské subkultury. V Praze: Bigg Boss & Yinachi. ISBN 978-80-903973-2-3.

Bigbít [online]. 2000 [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/878771-bigbit/29635818828>

Bigbít [online]. 2013 [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/speciaily/bigbit/ceskoslovensko/punk-hardcore/clanky/157-prvni-punkove-v-ceskoslovensku-prvni-polovina-80-let/>

Haloun [online]. [cit. 2017-12-27]. Dostupné z: <http://www.hudbapraha.cz/kapela/karel-haloun>

Hrabalik [online]. [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/speciaily/bigbit/ceskoslovensko/punk-hardcore/clanky/223-vizaz-a-zakladni-znaky-prvnich-cs-punkeru-prvni-polovina-80-let/>

Kušnierik [online]. [cit. 2017-12-26]. Dostupné z: <http://zonaa.wnet.sk/clanky/clanok36.htm>

Olič [online]. 2004 [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <http://www.danglar.com/>

3.dílňa [online]. [cit. 2017-12-26]. Dostupné z: <http://www.tretidilna.cz/karel-haloun>

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obr. 1 Legendárny klub CBGB s kapelou The Ramones.

[online]. In: . [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: <http://img.rtve.es/i/?w=1180&i=1407405738427.jpg>

Obr. 2 Pražské jazzové dny a jedno z prvních vystúpení skupiny Extempore.

Dostupné z: súkromný archív.

Obr. 3 Článok v časopise Tribuna.

[online]. In: . [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: <http://www.neaktuality.cz/wp-content/uploads/novavlnasestarymobsahem.jpg>

Obr. 4–5 Typický vzhľad punkáčov.

[online]. In: . [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: http://www.punk.cz/data/USR_120_DEFAULT/svatba_9.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: http://www.punk.cz/data/USR_120_DEFAULT/svatba_15.jpg

Obr. 6–7 Design obalu The Velvet Underground & Nico.

[online]. In: . [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: <https://i.pinimg.com/736x/24/e4/08/24e4087705876fb8888a545014ebe2d9--the-velvet-underground-warhol.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: <https://i.pinimg.com/736x/24/e4/08/24e4087705876fb8888a545014ebe2d9--the-velvet-underground-warhol.jpg>

Obr. 8 Koláž od Linder Sterling.

[online]. In: . [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.anamappe.com.br/blog/wp-content/uploads/2011/07/6a00e5508e95a98833013480b818fc970c-800wi-500x687.jpg>

Obr. 9–10 Jamie Reid a jeho tvorba pre Sex Pistols.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <https://www.rise-gallery.co.uk/wp-content/uploads/2016/04/god-save-the-queen-1.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: https://p1.liveauctioneers.com/668/25854/9674777_1_x.jpg?version=1311432847&width=1600&format=pjpg&auto=webp

Obr. 11 Design obalu platne Orgasm Addict.

[online]. In: . [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: <https://i.pinimg.com/736x/24/e4/08/24e4087705876fb8888a545014ebe2d9--the-velvet-underground-warhol.jpg>

Obr. 12–14 Obálky časopisu i-D, ktoré vytvoril Terry Jones.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <https://www.aiga.org/globalassets/migrated-images/uploadedimages/aiga/content/inspiration/voice/straight-ups.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <https://i-d-images.vice.com/images/2016/02/09/terry-jones-reminisces-on-his-favourite-covers-from-his-time-as-art-director-for-british-vogue-body-image-1455022781.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <https://selfserviceuk.files.wordpress.com/2013/01/i-d-straight-up.jpg?w=800&h=590>

Obr. 15 Koncert skupiny Abraxas s luminiscenčnými obrazmi v pozadí.

Dostupné z: *súkromný archív.*

Obr. 16–17 Po domácky vyrobené obaly kaziet s demonahrávkami.

Dostupné z: *súkromný archív.*

Obr. 18–19 Ilustrácie Petra Holečka na obaly kaziet.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: https://1.bp.blogspot.com/-rI6gp22Rjvc/Vy5ID1_dUqI/AAAAAAAAAL7M/bOfrhANlWzMLZfrnb2JxWw5hprhHIKyFgCLcB/s1600/JSSN.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <https://4.bp.blogspot.com/-wEfVqGPc8lQ/Vy5IM7z4b5I/AAAAAAAAAL7U/z6x1BPK-V3UzbIMOEKrsDZ7OJLeYITjxwCLcB/s1600/O%25C%25A1klid.JPG>

Obr. 20 Logo S.T.C.V.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: https://1.bp.blogspot.com/-q8Gs2ChMF7Y/V6ScC_VUiMI/AAAAAAAAAMVA/RB5QhOfPS6Q1j30lDW-Je5nKjY58hmj_wCLcB/s1600/stcv.jpg

Obr. 21 Pracovný návrh obalu Never Mind the Bollocks.

Dostupné z: EVANS, Mike, 2016. Vinyl: umění výroby desek. Přeložil Michael TALIÁN. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7529-126-4.

Obr. 22 Jamie Reid, Never Mind the Bollocks Here's the Sex Pistols.

Dostupné z: EVANS, Mike, 2016. Vinyl: umění výroby desek. Přeložil Michael TALIÁN. Praha: Slovart. ISBN 978-80-7529-126-4.

Obr. 23–25 Diskografia skupiny HNF.

[online]. In: . [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://phr.cz/wp-content/uploads/hnf-nahled.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: http://phr.cz/wp-content/uploads/HNF_valka.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: [http://1.bp.blogspot.com/-t-2HxN3mEXs/Ua\[dj-miYYCI/AAAAAAAAAH3Y/AgUtwKhcDvg/s1600/IMG_0006_NEW_Strana_4.jpg](http://1.bp.blogspot.com/-t-2HxN3mEXs/Ua[dj-miYYCI/AAAAAAAAAH3Y/AgUtwKhcDvg/s1600/IMG_0006_NEW_Strana_4.jpg)

Obr. 26–31 Diskografia kapely Jasná páka / Hudba Praha.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.hudbapraha.cz/sites/default/files/image-cache/center/1988_-_Hudba_Praha_-_Panton_-_2xEP_1.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.hudbapraha.cz/sites/default/files/image-cache/center/1990_-_Lunapark-Vsechno_je_naopak_-_Panton_-_SP_0.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.hudbapraha.cz/sites/default/files/image-cache/center/1992_-_ruzni_-_10_let_Hudby_Praha_-_Jasna_Paka_-_CD_-_Live_0.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.hudbapraha.cz/sites/default/files/image-cache/center/1988_-_Hudba_Praha_-_Panton_-_2xEP_-_vnitrek.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.hudbapraha.cz/sites/default/files/image-cache/center/1992_-_ruzni_-_10_let_Hudby_Praha_-_Jasna_Paka_-_MC_-_Live_-_kazeta_0.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.hudbapraha.cz/sites/default/files/image-cache/center/01_HP_DEgenerace_TITUL_DEF_3.jpg

Obr. 32 Adam Hoffmeister, obal dosky Box.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: [https://img.discogs.com/1BGTcFv0N3lRH3Ho-8Xp4N9e7Zs0=/fit-in/420x421/filters:strip_icc\(\):format\(jpeg\):mode_rgb\(\):quality\(90\)/discogs-](https://img.discogs.com/1BGTcFv0N3lRH3Ho-8Xp4N9e7Zs0=/fit-in/420x421/filters:strip_icc():format(jpeg):mode_rgb():quality(90)/discogs-)

-images/R-1840690-1259880146.jpeg.jpg

Obr. 33 Punkový obal dosky Konec světa.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <https://cdn.myshoptet.com/usr/www.wrecords.cz/user/shop/big/2756.jpg?5841f87d>

Obr. 34 Obal platne The Best Of Garáž.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.gallery.cz/gallery/cz/Vystava/2000_09/Images/Vystava/A039_L.jpg

Obr. 35–37 Diskografie skupiny Visací zámek.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <https://www.phono.cz/vimage/1000x1000/data/image/zbozi/n1-0001-1-311.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: https://visaci.cz/sites/default/files/_public/front/visaci_zamek_start_02_front.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: https://pisnicky-akordy.cz/images/com_lyrics/albums/1/visaci-zamek-punk.jpg

Obr. 38–39 Ilustrované obaly dosiek od kapely Zóna A.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: [https://img.discogs.com/1ZONUWDnbnOUGK-KWqwuOqBY_ez8=/fit-in/300x300/filters:strip_icc\(\):format\(jpeg\):mode_rgb\(\):quality\(40\)/discogs-images/R-3730836-1342111361-1954.jpeg.jpg](https://img.discogs.com/1ZONUWDnbnOUGK-KWqwuOqBY_ez8=/fit-in/300x300/filters:strip_icc():format(jpeg):mode_rgb():quality(40)/discogs-images/R-3730836-1342111361-1954.jpeg.jpg)

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.supermusic.sk/obrazky/1969_Nikto%20nevie%20jak%20to%20dopadne.jpg

Obr. 40 Obal platne Pakáreň.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: https://gregi.net/wp-content/uploads/2016/11/obal_pakaren-598x600.jpg

Obr. 41 PPU, ofset.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <http://www.moravska-galerie.cz/media/1227253/09.jpg>

Obr. 42–43 Jasná páka, ofset.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.tretidilna.cz/sites/default/files/imagecache/velky/imce/02_POSTERY/pos_JASNA_PAKA/02_JASNA_PAKA_poster.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.tretidilna.cz/sites/default/files/imagecache/velky/imce/02_POSTERY/pos_jasna_paka_tour91/02_jasna_paka_tour91.jpg

Obr. 44–45 Plagáty, ktoré vytvoril Karel Haloun.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: http://www.tretidilna.cz/sites/default/files/imagecache/velky/imce/02_POSTERY/pos_hp_krouzek/02_hp_krouzek.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <http://www.moravska-galerie.cz/umbraco/imageGen.aspx?image=/media/1205214/11.jpg>

Obr. 46 Extempore, ofset.

[online]. In: . [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <http://www.terryhoponozky.cz/data/products/avatars/35482/watermarked/270.jpg?1495616859>

Obr. 47–49 Punkový fanzin Punk revue.

Dostupné z: súkromný archív.

Obr. 50–51 Portréty 20. hudobníkov z rokov 2004–2009.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.baobab-books.net/sites/default/files/imagecache/new_window/02_tisky_2009_50x70-6.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.tretidilna.cz/sites/default/files/imagecache/velky/imce/04_VIZUALNI_STYL/04_VIZUALNI_STYL/viz_karel_vystava_unijazz/19_KH_pozvanka_UJ.jpg

Obr. 52 Design obalu 25 Pecek.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.tretidilna.cz/sites/default/files/imagecache/velky/imce/01_HUDBA_FILM/cd_HP_25/02_HP_25_cd_titul.jpg

Obr. 53–55

Dostupné z: súkromný archív Jaroslava Prokopa.

Obr. 56–57 Design plagátov na Pražské jazzové dny.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://sbirky.moravska-galerie.cz/images/diela/MG./8/CZE_MG.GD_33420/CZE_MG.GD_33420.jpeg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://sbirky.moravska-galerie.cz/images/diela/MG./68/CZE_MG.GD_33321/CZE_MG.GD_33321.jpeg

Obr. 58 Booklet Nikto nevie jak to dopadne.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.danglar.com/source/imgs/v/CDCOVER_14.jpg

Obr. 59 Logo kapely Zóna A.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.danglar.com/source/imgs/v/DE_8.jpg

Obr. 60 Pop art plagát.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.danglar.com/source/imgs/CD1_Coca-cola_V.jpg

Obr. 61 Propagačný plagát.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: https://scontent.fprg2-1.fna.fbcdn.net/v/t1.0-9/23244095_10155908863674083_2733489998071341871_n.jpg?oh=28a671c72ba4b28651c-fedf137818afa&oe=5ADDFB3C

Obr. 62 Fotografia z koncertu.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.zonaa.sk/FOTKY/SET035/IMG/35_01.jpg

Obr. 63–65 Fotografie z archívu kapely Zóna A.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.zonaa.sk/FOTKY/MIX2000/IMG/2000_02.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.zonaa.sk/FOTKY/MIX2001/IMG/2001_03.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: https://www.ahudba.sk/images/article/zona1_1395676195.jpg

Obr. 66 Logo kapely.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: https://www.supermusic.cz/obrazky/2593553_odznak%20%20na%20krabicu.jpg

Obr. 67–68 Diskografia kapely Kýbel mačiek.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://bzmedia.cz/band/ky/kybelmaciek/ee/7b/7585/eoX_XtUIdkfbfHdXAYLhgLWcGIsoC2c9.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://bzmedia.cz/band/ky/kybelmaciek/3e/a6/7644/QvJd9pNzVL0x0_uJPU1B2zIN7d94i-JP.jpg

Obr. 69–70 Plagáty z turné.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: https://scontent.fprg2-1.fna.fbcdn.net/v/t1.0-9/24296471_1636120146453312_5310493747000071173_n.jpg?oh=b1b3cbac31bde5e6d9b-73dbb984995c1&oe=5B1D5620

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: https://scontent.fprg2-1.fna.fbcdn.net/v/t1.0-9/23130967_1006258969512771_3788809810784805590_n.jpg?oh=55fe5a17b7e4ba4a-36097cb41600b307&oe=5B23AE82

Obr. 71–72 Animovaný klip Ukáž mi kozy.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=iYQc7HfwG7M>

Obr. 73–74 Promo fotky kapely.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: https://www.supermusic.cz/obrazky/2602464_DSC_6211.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <https://hudba.zoznam.sk/media/obrazky/magazin/galeria/65513/kybel-maciek.jpg>

Obr. 75–78 Ukážka klipov.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=d1DzCTZ_GxI

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=DHFndrBcXdA>

Obr. 79–80 Diskografia s použitím loga kapely.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.nezfales.cz/wp-content/uploads/2016/06/Ber-dokud-da%CC%81va%CC%81m-2008__500.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://bzmedia.cz/band/ne/nezfales/30/86/59a3/Kd3X_Ni_UvnOH77__k-cOhYL-i8Lm5W4.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <http://www.nezfales.cz/wp-content/uploads/2017/03/zlocin-z-vasne.jpg>

Obr. 81 Potlač na tričko.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.nezfales.cz/wp-content/uploads/2018/01/23949289_1898608376820364_1310541544_o.jpg

Obr. 82–83 Plagáty z koncertov kapely.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.nezfales.cz/wp-content/uploads/2018/01/23949289_1898608376820364_1310541544_o.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <http://www.nezfales.cz/wp-content/uploads/2017/04/1.6.17-Praha-k%C5%99est.jpg>

Obr. 84–87 Ukázky klipov.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=vkaq2v4hkYg>

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=HJf_KLdz7-A

Obr. 88 Reklamný produkt z eshopu s názvom kapely.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <http://www.nezfales.cz/wp-content/uploads/2017/11/IMG-20171115-WA0004.jpg>

Obr. 89–90 Promo fotografie kapely Nežfaleš.

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <http://www.nezfales.cz/wp-content/uploads/2016/06/main-1.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: http://www.kidsandheroes.com/wp-content/uploads/2017/02/DSC_0048_orig.jpg

Obr. 91–96 Ukážka knihy Excentrici v přízemí.

Dostupné z: súkromný archív.

Obr. 97–100 Ukážka knihy Kmeny.

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://img.radio.cz/pictures/knihy/kmeny.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://img.radio.cz/pictures/knihy/kmeny.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.studentpoint.cz/wp-content/uploads/2014/10/kmeny-12.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://www.freeride.cz/files/70/a157e9de.jpg>

Obr. 101–106 Ukážka knihy Křičím: „To jsem já.“

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: https://bookstore.artmap.cz/11693-thickbox_default/kricim-to-jsem-ja-pribehy-ceskeho-fanzinu-od-80let-po-soucasnost-milos-hroch.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: https://bookstore.artmap.cz/11695-thickbox_default/kricim-to-jsem-ja-pribehy-ceskeho-fanzinu-od-80let-po-soucasnost-milos-hroch.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: https://bookstore.artmap.cz/11695-thickbox_default/kricim-to-jsem-ja-pribehy-ceskeho-fanzinu-od-80let-po-soucasnost-milos-hroch.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: https://bookstore.artmap.cz/11697-thickbox_default/kricim-to-jsem-ja-pribehy-ceskeho-fanzinu-od-80let-po-soucasnost-milos-hroch.jpg

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: https://cdn.i0.cz/public-data/e4/2c/d42e1ca93d1398e-4ab4b139b77ce_w667_h1000_g0b0a51b0f9e711e7ad1e0cc47ab5f122.jpg?hash=75bd23090378ffeb-24cfe422f8ff1dd6

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: https://1gr.cz/fotky/lidovky/17/122/lnorg/JTO700833_kricim_2.jpg

Obr. 107–109 Ukážka knihy Zde jsou psi.

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://media.bu2r.cz.s3.amazonaws.com/production/image/2015/10/20/09/59/15/796/file.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://media.bu2r.cz.s3.amazonaws.com/production/image/2015/10/20/09/56/51/396/file.jpg>

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://media.bu2r.cz.s3.amazonaws.com/production/image/2015/10/20/09/51/40/643/file.jpg>

Obr. 110–115

Dostupné z: súkromný archív.

Obr. 116 Font Juvenis.

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://lege.cz/typo/juvenis.gif>

Obr. 117 Kolorovaná fotografia skupiny Plexis.

[online]. In: . [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: http://img16.rajce.idnes.cz/d1602/1/1094/1094691_a5085a2247e1c04f7ee6a8d13dd6c56a/images/01_zleva-hohny_sid_mroz_ada.jpg

Obr. 118–123 Prvé tlačené dvojstrany.

Dostupné z: súkromný archív.